

Àmbit social i criminològic

Col·laboració externa 2015

La mediació penal a Catalunya en l'àmbit d'adults i de menors: L'anàlisi de la situació i propostes de millora

Autores

Lidia Ayora Mascarell i Clara Casado Coronas

Any 2017

La mediació penal a Catalunya en l'àmbit d'adults i de menors:

L'anàlisi de la situació i propostes de millora

Lidia Ayora

Clara Casado

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

ÍNDEX

0. Introducció.....	5
1. Contextualització de la mediació penal a Catalunya	8
1.1 Introducció als programes de Mediació i Reparació de Menors i de Mediació i Reparació Penal d'adults	8
1.2 Marc legal en el sistema de justícia juvenil	10
1.3 Marc legal en el sistema de justícia d'adults	12
2. Mediació i tipologia delictiva	16
2.1 Estat de la qüestió.....	16
2.2 Anàlisi	18
2.3 Idoneïtat de la justícia restaurativa: les víctimes parlen	25
2.4. Propostes de millora	32
3. Mediació, fases del procés penal i fonts de derivació	36
3.1 Estat de la qüestió.....	36
3.2 Anàlisi	40
3.3 La barrera de la desinformació i l'atenció a la víctima	46
3.4 Propostes de millora	49
4. Mediació i reincidència	53
4.1 Estat de la qüestió.....	53
4.2 Anàlisi	59
4.3 Propostes de millora	69
5. Mediació i els principis d'oportunitat i d'intervenció mínima	72
5.1 Estat de la qüestió.....	72
5.2 Anàlisi	75
5.3 Propostes de millora	78
6. Aspectes metodològics.....	80
7. La figura del mediador.....	82
8. Sistemes d'avaluació.....	85
9. Propostes de millora.....	87
9.1. Relatives a la implementació de la justícia restaurativa a Catalunya	87
9.2. Relatives a la justícia restaurativa en l'àmbit d'adults	90
9.3. Relatives a la justícia restaurativa en l'àmbit de justícia juvenil	93
10. Documentació bibliogràfica	98

0. Introducció

El Departament de Justícia té com un dels seus objectius estratègics el d'impulsar nous sistemes de resolució de conflictes, entre ells la mediació i altres alternatives de justícia restaurativa.

La justícia restaurativa és definida per la Directiva 2012/29/UE¹ com a qualsevol procés que permeti a la víctima i a l'infractor participar activament, si ho consenten lliurement, en la solució dels problemes resultants de la infracció penal, amb l'ajuda d'un tercer imparcial. Els processos restauratius més coneguts són la mediació, el *conferencing* o *Family group conferencing*, els cercles i les trobades o diàlegs restauratius.

A Catalunya la justícia restaurativa principalment ha pres forma de mediació: en el sistema de justícia juvenil des del 1990 i en el sistema de justícia d'adults, des del 1998, ambdós programes depenen de la que actualment és la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil (DGEPCJJ).

Des dels seus orígens, tant el Programa de Mediació i Reparació de Menors, com el Programa de Mediació i Reparació Penal, han estat objecte d'estudis de diferent abast i en concret, en els darrers anys, s'han elaborat avaluacions i recerques com:

- *Llibre blanc de la mediació a Catalunya* (Martin, Cano i Dapena, 2010 pel que es refereix al capítol 10 Justícia reparadora: mediació penal per adults i juvenil);
- *La reincidència en el programa de mediació i reparació de menors* (Capdevila i Ferrer, 2012);
- *Avaluació del programa de mediació penal d'adults* (Tamarit, 2013) i
- L'informe de les conclusions del projecte europeu *Models Integrats de Justícia Restaurativa per a joves i víctimes* (YOVI, en premsa).

¹ Directiva 2012/29/UE del Parlament Europeu i del Consell de 25 d'octubre de 2012 per la què s'estableixen normes mínimes sobre els drets, suport i protecció de les víctimes dels delictes, i per la què es substitueix la Decisió marc 2001/220/JAI del Consell.

En aquest context, el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE), s'ha proposat com un dels seus objectius per al període 2013-2016, estudiar la situació actual de la mediació en l'àmbit penal a Catalunya i analitzar les possibilitats per millorar la implementació de la justícia restaurativa en el futur.

Per això, es va organitzar un seminari amb un grup de treball multidisciplinari format per experts de l'àmbit acadèmic, jutges, fiscals, mediadors, així com també tècnics i responsables de l'administració.

Aquest grup de treball es va reunir en una sessió única el passat 18 de desembre de 2014 al CEJFE, per debatre sobre les debilitats i les fortaleces de la situació actual de la mediació a Catalunya, així com també consensuar estratègies i recomanacions en el camp de la justícia restaurativa. El seminari es va estructurar entorn a un treball de síntesi i ordenació de les principals aportacions dels documents esmentats, prèviament encarregat a dues persones amb experiència en l'àmbit de la mediació penal d'adults i de la mediació en el camp de justícia juvenil, respectivament.

L' informe actual recull l'anàlisi que es desprèn dels estudis esmentats, les contribucions dels participants al seminari i també d'altra bibliografia que s'ha considerat rellevant atès que aborda temes debatuts al seminari. Pretén oferir una visió de conjunt, plasmar les conclusions i proposar possibles línies de millora.

Aquest document s'estructura en 9 apartats:

L'apartat 1 descriu els trets principals dels programes de mediació i el marc legal aplicable en les dues jurisdiccions.

Els apartats 2, 3, 4 i 5 plantegen els quatre àmbits en els què s'identifiquen les principals necessitat de millora: tipologia delictiva, que sobretot afecta a l'àmbit d'adults; fases del procés penal i fonts de derivació, que són importants per al dos àmbits; i reincidència i intervenció mínima, més centrades en el programa de menors. Estan estructurats de forma que s'exposa en primer lloc l'estat de la

qüestió, fent una anàlisi i valoració de les febleses i les oportunitats, i finalment fent propostes concretes de millora.

Els apartats 6, 7 i 8 tracten altres temàtiques destacades pels documents consultats i que s'han considerat rellevants per influir en la qualitat de la pràctica d'ambdós programes: aspectes metodològics de la mediació, la figura del mediador i sistemes d'avaluació. Aquests temes no van ser debatuts al seminari i per tant només es recullen de forma sintètica els arguments i propostes de les fonts bibliogràfiques esmentades.

El darrer apartat consisteix en una síntesi de les principals propostes de millora fetes en els apartats anteriors.

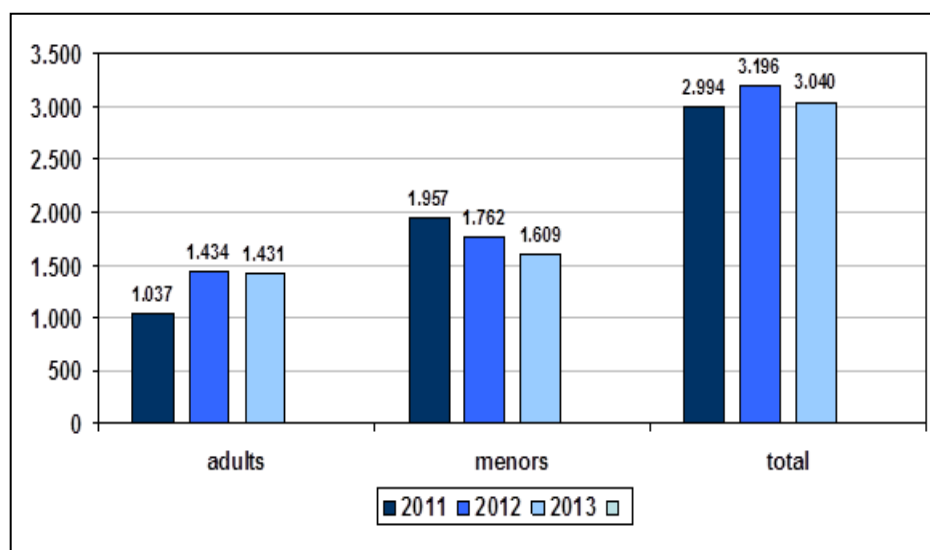
1. Contextualització de la mediació penal a Catalunya

1.1 Introducció als programes de Mediació i Reparació de Menors i de Mediació i Reparació Penal d'adults²

Els dos programes de mediació tenen elements en comú, el principal és que s'inspiren en els principis i valors de la justícia restaurativa³. Tots dos conceben el fet delictiu com una situació que genera danys a les persones i a les relacions i per tant, entenen la mediació com un espai de diàleg adreçat a la reparació del dany a la víctima i a la responsabilització de l'infractor.

Tant el programa de menors com el d'adults treballen amb un volum comparable de casos, tal i com es reflecteix en la següent taula (DGEPCJJ, 2013).

Gràfic 1. Programes de mediació finalitzats

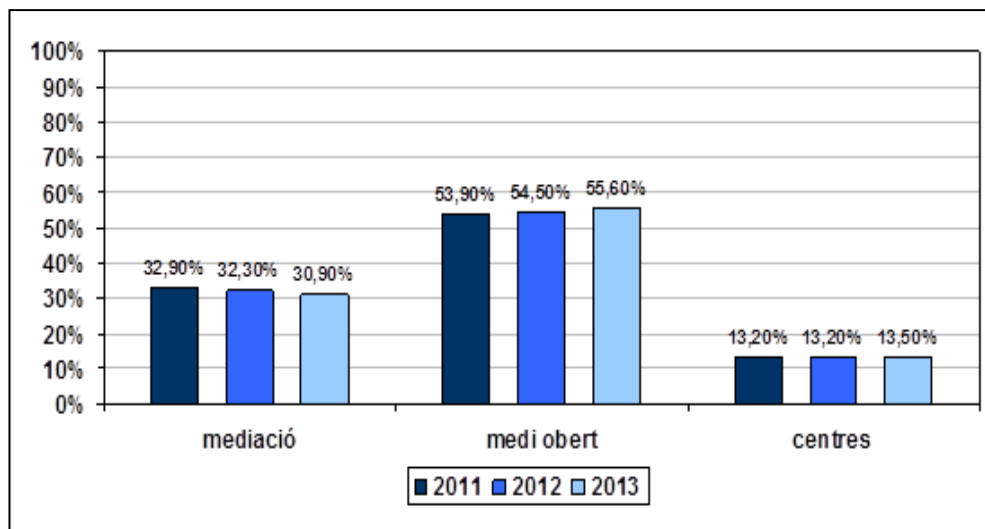
No obstant, la mediació en justícia juvenil representa un 30% aproximadament de les intervencions i en canvi, en la justícia d'adults, la incidència de la mediació en el conjunt del sistema penal és considerablement menor si tenim

² D'ara endavant, enlloc d'esmentar el nom complet dels programes, se'n farà referència com a *mediació de menors* i *mediació d'adults* per facilitar la lectura.

³ Cal dir que si bé en els inicis dels programes, el paradigma de justícia restaurativa no tenia una presència explícita, (perquè en aquells moments no se'n parlava a Catalunya) actualment comparteixen aquesta base teòrica i per tant, en ambdós casos la justícia restaurativa és el referent per analitzar tant el seu desenvolupament com els aspectes susceptibles de canvi.

en compte el volum d'assumpes que es tracten anualment en els partits judicials catalans (Martin et al, 2010; Tamarit, 2013).

Gràfic 2. La mediació en el sistema de justícia juvenil

Hi ha altres elements que marquen diferències clau entre ambdós programes, principalment pel que fa a l'organització institucional, el perfil dels usuaris i el marc legal. Per aquest motiu, si bé el programes comparteixen necessitats de millora en alguns aspectes, en altres es troben en situacions diferents.

Pel que fa a l'organització institucional, els mediadors en l'àmbit de menors són funcionaris que formen part de l'equip tècnic⁴, però es dediquen en exclusiva al programa de mediació. Solen ser professionals amb llarga experiència en el treball amb menors infractors. El programa de mediació està integrat en el sistema de justícia juvenil i disponible a totes les comarques de Catalunya. En canvi, la gestió i la coordinació dels mediadors del programa d'adults, pertany a una entitat externa⁵, tot i que la base de dades, el finançament i la monitorització del programa correspon també a la DGEPCJJ. Pel que fa l'abast

⁴ Aquest equip, compost per psicòlegs i treballadors socials, té com a funció, a més, informar al jutge i al fiscal en tots els casos en què obre un expedient per una denúncia sobre la situació psicològica, educativa, familiar i social del jove i sobre qualsevol altra circumstància rellevant, als efectes d'aplicar una de les mesures previstes a la llei. Aquesta funció d'assessorament la realitzen altres tècnics amb dedicació exclusiva.

⁵ Des del 2011 és la Fundació AGI, de qui depenen laboralment els mediadors.

territorial, el programa atén totes les demandes provinents de qualsevol punt de Catalunya, si bé la proximitat del servei varia en funció de la província.

Pel que fa al marc legal, en l'àmbit de menors hi ha una regulació explícita i en canvi, en la justícia d'adults, fins al moment en què es va preparar aquest informe, no es comptava amb cap regulació que fes al·lusió ni a la mediació, ni a la justícia restaurativa.

També cal tenir en compte que en justícia juvenil, el principi de l'interès superior del menor ha de regir totes les intervencions i n'ha de guiar les decisions. En canvi, en mediació d'adults, no hi ha un principi similar que condicioni l'actuació dels operadors jurídics ni dels mediadors.

Així mateix, els mediadors de menors treballen amb adolescents entre 14 i 18 anys, que presenten les característiques pròpies d'aquesta etapa evolutiva. Algunes d'aquestes característiques influeixen en el procés de mediació, per exemple, moltes de les víctimes de menors són també menors, molts dels fets delictius es cometen en grup, els pares han de donar el consentiment per a la seva participació, i en els acords als que s'arribin, les capacitats cognitives i verbals no estan moltes vegades plenament desenvolupades.

1.2 Marc legal en el sistema de justícia juvenil

El marc legislatiu que defineix les intervencions amb els menors infractors és, des de l'any 2001, la Llei Orgànica 5/2000, reguladora de la Responsabilitat Penal del Menor (LORPM).

Està inspirada en els principis del model de responsabilitat i fa èmfasi en el contingut educatiu de totes les mesures i actuacions que van adreçades als menors que han comés un delictes mentre tenien entre 14 i 18 anys, i destaca com a principi general a tenir en compte l'interès superior del menor.

És important tenir present dues diferències processals crítiques que es donen en la justícia de menors i que no es donen en l'àmbit d'adults. D'una banda, és el Ministeri Fiscal qui té la iniciativa processal atès que té assignada la tasca d'incoar l'expedient i impulsar el procediment. De l'altra, regeix el principi d'oportunitat tant per al Ministeri Fiscal, que pot proposar mesures desjudicialitzadores i fins i tot l'acabament del procés, com per al jutge.

La LORPM obre la possibilitat per dur a terme programes de conciliació i reparació a la víctima, i assigna a l'equip tècnic les funcions de mediació entre el menor i la víctima.

L'art. 19 preveu que quan es tracti d'una falta o delictes menys greus⁶, sense violència greu o sense intimidació en la comissió dels fets, s'hagi dut a terme la conciliació o la reparació a la víctima⁷, i l'equip tècnic informi favorablement, el Ministeri Fiscal pot desistir de la continuació de l'expedient.

Es a dir, en aquests casos, el fiscal pot sol·licitar el sobreseïment i arxiu de les actuacions al jutge de menors i per tant, la mediació constitueix llavors una via alternativa al procediment judicial.

Per altra part, el jutge disposa d'un ampli marge un cop dictada la sentència per actuar segons criteris d'oportunitat, en dos moments: abans d'iniciar la mesura⁸ i un cop iniciada l'execució de la sentència⁹.

⁶ Els delictes menys greus són aquells que tenen prevista una pena de presó inferior a 5 anys de presó.

⁷ L'art. 19.2 considera que la conciliació es produeix quan el menor reconeix el dany que ha fet i es disculpa davant la víctima, i aquesta les accepta. I la reparació s'entén com el compromís que assumeix l'infractor amb la víctima o perjudicat de realitzar accions en el seu benefici o de la comunitat i el compliment d'aquest compromís.

⁸ L'art. 14 de la LORPM permet al jutge deixar sense efecte la mesura, reduir-la, substituir-la i l'art. 40 regula la suspensió condicional de l'execució de la sentència.

⁹ L'art. 51.1 de la LORPM permet deixar sense efecte o substituir la mesura durant l'execució i l'art. 51.2 estableix específicament que la conciliació entre el menor i la víctima, en qualsevol moment en que es produeixi l'acord, pot deixar sense efecte la mesura imposada.

Així doncs, la mediació pot ser una alternativa al procediment judicials, i llavors constitueix una forma de *diversion* o bé pot ser complementària, en aquells casos en que per la gravetat dels fets, el fiscal no pot desistir de l'acusació i per tant ha de continuar la via judicial.

D'altra banda, quan no hi ha una víctima concreta o aquesta prefereix no participar en la mediació però, en canvi, el menor mostra voluntat de reparar, aquest pot dur a terme una reparació social a la comunitat o activitats educatives relacionades amb el delictes (per exemple, assistència a activitats sobre seguretat vial en casos d'infraccions contra la seguretat del trànsit o assistència a sessions de prevenció de drogodependències en casos de delictes contra la salut pública).

Per tant, la LORPM preveu la possibilitat de derivar a mediació en qualsevol delictes i en qualsevol fase processal. També es contemplen respostes restauratives si el menor té voluntat reparadora però no és possible dur a terme un procés de mediació, perquè la víctima no vol, o perquè no existeix víctima identificable. Així mateix, es regulen els possibles efectes jurídics que es pot reconèixer a la mediació en tots els supòsits.

1.3 Marc legal en el sistema de justícia d'adults

En la justícia d'adults no existeix base legal explícita que prevegi quan es pot derivar a mediació, ni tampoc els efectes legals que cal reconèixer a un acord entre les parts. L'única menció que es fa de la mediació és la prohibició de dur-la a terme en delictes de violència de gènere, mentre l'assumpte es trobi en fase d'instrucció (art. 44.5 de la LO 1/2004 de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere). Tot i els desavantatges de la manca de regulació, la legislació penal actual és prou flexible com per dur a terme un procés de mediació i reconèixer-ne efectes en el procés penal, en tot tipus de delictes i durant totes les fases, amb la única excepció ja esmentada.

Figures com l'atenuant per reparació del dany abans de judici, regulada a l'art. 21.5 del Codi Penal (CP) i la substitució o la suspensió de la pena, previstes als arts. 88 i 81 del CP respectivament, permeten que la sentència reculli el resultat

positiu d'un procés de mediació. La institució de la conformitat regulada a la Llei d'Enjudiciament Criminal¹⁰, que deixa un cert marge perquè l'advocat de l'imputat, el fiscal i el jutge consensuïn la pena a imposar o el canvi de tipus penal, també és una oportunitat per a donar un reconeixement legal al resultat positiu de mediació. Així mateix, durant el compliment de la pena de presó, la reparació del dany per part de l'ofensor a la víctima (o bé l'haver fet un esforç reparatori congruent amb les seves possibilitats), podrà revertir positivament en les condicions del tractament penitenciari, atès que, juntament amb altres requisits, permet accedir al règim obert, a la llibertat condicional o a la concessió avançada d'aquesta (Vall Rius, 2012).

El Judici de Faltes, que és un tipus de procés penal simplificat, especialment pel fet que és el mateix Jutge d'Instrucció el que instrueix i jutja, també ha permès una àmplia utilització de la mediació. Quan les parts han assolit un acord, ja no compareixen el dia que ha estat assenyalat el judici i el jutge conclou el procés amb una sentència absolutòria o bé amb l'arxiu o el sobreseïment provisional.

Quan la víctima no vol participar o bé no hi ha una víctima identificable perquè es tracta d'un bé jurídic supraindividual, no resulta fàcil trobar la fórmula per donar reconeixement legal a l'esforç voluntari de l'infractor per reparar el dany de forma simbòlica¹¹.

Durant el procés d'elaboració del present informe s'han produït dues novetats legislatives relatives a la mediació penal, probablement en gran part gràcies a la influència de la Directiva 2012/29/UE.

S'ha aprovat la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, per la que es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal i que entrarà en vigor el proper 1 de Juliol. Arran d'aquesta reforma del CP, l'art. 84 preveu que el jutge pot condicionar la suspensió de l'execució de la pena al compliment de l'acord assolit a través de la mediació, entre d'altres mesures i prestacions

¹⁰ Veure els arts. 655, del 688.2 al 700, 784.3, 787 i 801 de la LeCrim entre d'altres.

¹¹ Els treballs en benefici de la comunitat actualment només estan contemplats com a mesura penal alternativa, és a dir, són un tipus pena que només es pot establir per sentència, i per tant, no és fruit de la voluntat lliure de l'infractor sinó d'una imposició per part del jutge.

possibles. Aquesta constitueix la primera menció explícita de la mediació i preveu l'efecte legal que pot tenir un acord. D'aquesta manera es dona cobertura legal a la derivació a mediació en qualsevol fase del procés penal atès que la llei preveu una possible conseqüència jurídica. No obstant, no explicita quan ni com s'ha de fer la derivació.

També s'ha aprovat la Llei 4/2015 de l'Estatut de la víctima del delict (Estatut de la víctima), que tal i com recull en el seu Preàmbul, té l'objectiu de transposar la Directiva 2012/29/UE a l'ordenament jurídic estatal. En aquest nou Estatut de la víctima s'esmenta la justícia restaurativa en els arts. 3, 5, 15 i 29, essent la primera llei que fa una referència explícita del terme.

L'art. 5. 1. preveu que *“Tota víctima té el dret, des del primer contacte amb les autoritats i funcionaris, incloent el moment previ a la presentació de la denúncia, a rebre, sense retards innecessaris, informació adaptada a les seves circumstàncies i condicions personals, i a la naturalesa del delict comès i dels danys i perjudicis patits, sobre els següents aspectes: (...) k) Serveis de justícia restaurativa, en els casos en els que sigui legalment possible.”* D'aquesta manera, les víctimes esdevenen subjectes informats que tenen la possibilitat d'activar els serveis disponibles sense dependre de la derivació per part d'operadors jurídics, tècnics o professionals. Així mateix, l'art. 5.2. preveu que *“Aquesta informació serà actualitzada en cada fase del procedimental per garantir a la víctima la possibilitat d'exercir els seus drets.”*

De forma més concisa, l'art 15 enumera els requisits d'informació i consentiment que hauran de concórrer en l'accés de les víctimes als serveis de justícia. Així mateix, consagra la confidencialitat de tot allò que s'hagi parlat en les sessions de mediació.

Finalment, l'art. 29 atribueix a les Oficines d'Assistència a les Víctimes l'obligació de donar suport als serveis de justícia restaurativa.

Si bé és cert que caldrà esperar al desenvolupament reglamentari d'ambdues reformes per poder-ne valorar la incidència, és d'esperar que, després de dues dècades de no comptar amb una regulació expressa, aquests canvis legislatius contribueixin positivament al coneixement i la confiança dels operadors jurídics

i serveis afins respecte del programa de mediació d'adults. Així doncs, cal tenir en compte aquestes modificacions a l'hora d'interpretar l'anàlisi i les recomanacions exposades en aquest informe ja que, tant els experts convidats al seminari com els documents consultats, analitzen els temes plantejats i fan propostes a partir del context legal anterior a aquestes reformes.

No podem menystenir la normativa internacional i supranacional, que ha tingut un paper fonamental per donar suport i reconeixement institucional a la mediació i la justícia restaurativa en el nostre país. Diferents instruments internacionals emesos pel Parlament de la Unió Europea, el Consell d'Europa o les Nacions Unides, tot i no tenir força vinculant, han tingut una innegable força moral i per tant han servit per legitimar i promoure la implementació de la mediació penal i altres pràctiques restauratives a Catalunya¹².

Finalment, ha estat la Directiva 2012/29/UE que a través de la regulació dels drets de les víctimes en el procés penal, ha afavorit canvis clau pel què fa a la justícia restaurativa en els ordenaments jurídics dels Estats membres. L'Estatut de la Víctima n'és un exemple clar. La principal diferència en relació amb la normativa comunitària i internacional anterior, és que per primer cop el terme "justícia restaurativa" és esmentat en un instrument de Dret Comunitari que té força vinculant i per tant en aquesta ocasió, els Estats membres estan obligats a legislar per a transposar els preceptes de la Directiva al seu ordenament jurídic nacional¹³.

¹² Algunes de les més destacades han estat , Recomanació No.R (99)19 del Comitè de Ministres als Estats membres sobre la mediació en assumptes penals, adoptada el 15 de Setembre del 1999, la Resolució ECOSOC 2002/2012 sobre els Principis bàsics sobre l'ús de programes de justícia restaurativa en matèria penal, adoptada el 24 de juliol del 2002, Recomanació Rec(2006)8 del Comitè de Ministres als Estats membre sobre l'assistència a les víctimes del delictes, adoptada el 14 de juny del 2006.

¹³ En concret, els arts. 4, 9 i 12 de la Directiva 2012/29/EU, estableixen l'obligació dels Estats membres de garantir que es proporcioni a les víctimes, des del seu primer contacte amb l'autoritat, informació completa d'una sèrie d'aspectes relatius al procés judicial, als seus drets i als serveis als què poden accedir, entre els quals s'esmenta explícitament els serveis de justícia restaurativa. Així mateix preveu l'obligació de facilitar la derivació de casos de víctimes a serveis de justícia reparadora, establint protocols o línies directrius sobre les condicions per a la derivació. Queda palès que aquesta regulació té relació directa amb el previst a l'Estatut de la víctima.

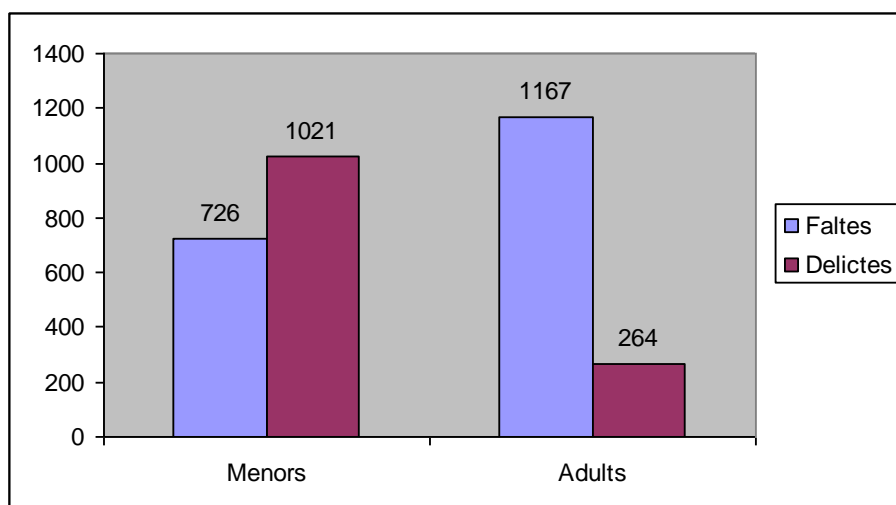
2. Mediació i tipologia delictiva

2.1 Estat de la qüestió

Tal i com s'ha descrit en l'apartat 1, en el sistema de justícia de menors, la llei regula explícitament diferents possibilitats per a dur a terme un procés de mediació per a qualsevol tipus delictiu. En el sistema de justícia d'adults, la manca de regulació explícita sobre la mediació i les previsions legals sobre la reparació, deixen oberta la possibilitat de dur a terme un procés de mediació en qualsevol fase processal i tipus delictiu amb l'única excepció dels delictes de violència de gènere en la fase d'instrucció.

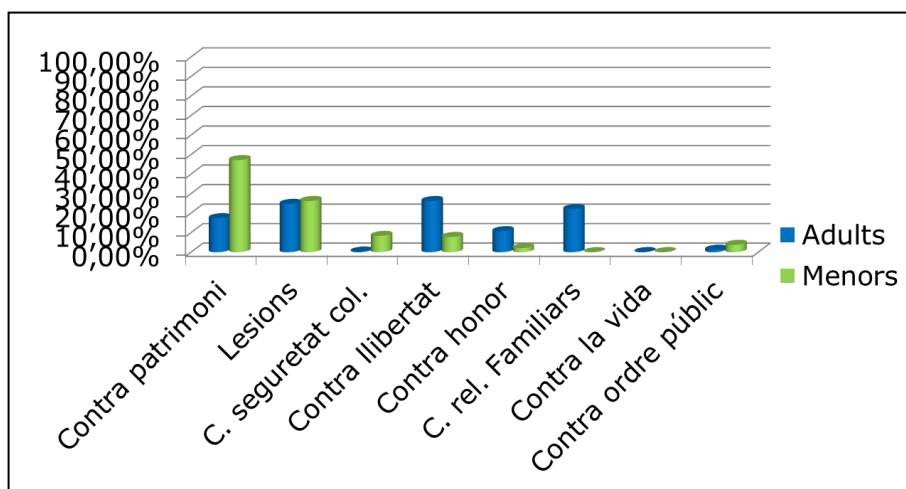
Les dades del 2013 reflecteixen que la tipologia delictiva derivada a mediació és diferent en les jurisdiccions de menors i d'adults (Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil [DGEPCJJ], 2013).

Gràfic 3. Comparació del nombre de faltes i delictes en el programa de mediació d'adults i de menors

El programa de mediació de menors va treballar en 726 casos de faltes i 1021 de delictes. En canvi, en el programa d'adults, s'observa un elevat nombre de derivacions de faltes, 1167, i només 264 de delictes.

Gràfic 4. Comparació tipologia delictiva en el programa de mediació d'adults i de menors

Pel que fa a la tipologia delictiva, en l'àmbit de menors quasi la meitat són infraccions contra el patrimoni. En canvi, en adults, al voltant del 60% de les infraccions derivades es distribueixen per igual entre faltes contra la llibertat i faltes contra les relacions familiars, que principalment consisteixen en l'incompliment del règim de visites i l'impagament de la pensió d'aliments (DGEPCJJ, 2013).

Tant en adults com en menors, les lesions constitueixen també un 30% dels casos. En menors, el segueixen les infraccions contra la llibertat i contra la seguretat col·lectiva (relacionats amb drogues o trànsit). En molt inferior nombre, també es deriven casos contra l'honor, contra les relacions familiars, contra la vida i contra l'ordre públic. En adults, els delictes contra el patrimoni representen poc més del 10%.

Queda palès que, malgrat que el marc legal no imposa limitacions significatives, el ventall de tipus delictius que aborden ambdós programes, és considerablement més reduït del que podrien tractar. Especialment en l'àmbit d'adults, la proporció de faltes i delictes que es deriven al programa de mediació, així com la tipologia dels mateixos, no és necessàriament representativa de la proporció que es dona en el conjunt d'assumptes tractats en el sistema judicial penal (Martin et al., 2010, 609; Tamarit, 2013, 33-35).

2.2 Anàlisi

En la **jurisdicció de menors**, la tipologia delictiva que s'aborda en el programa de mediació manté una proporció similar al que es dona en la resta d'intervencions de justícia juvenil. La infrautilització del programa de mediació per als delictes més greus està relacionada amb el circuit establert per a aquest tipus de delictes que normalment entren al sistema a través de la Fiscalia de Guàrdia, que acorda la imposició al menor d'una mesura cautelar. A partir d'aquest moment, els derivadors potencials són els tècnics que s'encarreguen de l'execució de la mesura, és a dir, els tècnics de medi obert i els de centres d'internament. En el cas del sistema de menors, doncs, el nombre moderat de derivacions de delictes greus està relacionat amb les dificultats relatives a les derivacions en diferents fases del procés penal i amb la intervenció dels diferents agents derivadors. Per això, aquest tema serà tractat àmpliament a l'apartat 3.

L'anàlisi del present apartat, se centrarà en els possibles motius de la disparitat entre allò que permet la llei en la **jurisdicció d'adults** i la tipologia delictiva que efectivament es deriva al programa de mediació.

Desconeixement

En primer lloc, més enllà dels tipus delictius que es deriven, es constata que si bé molts jutges, magistrats, fiscals i advocats coneixen el programa, en són més els qui no saben de la seva existència i per tant, no deriven cap cas. En part perquè la llei no esmenta la mediació, i en part perquè no s'ha fet una difusió prou sistemàtica ni amb la periodicitat que caldria per arribar a tots els òrgans judicials. Els canvis molt freqüents de titulars tampoc ho afavoreix. Hi ha jutjats que han estat utilitzant el programa i ho deixen de fer perquè ha canviat el jutge i no ha existit cap mecanisme perquè aquest fos informat degudament. El fet que el personal de l'oficina judicial no hagi rebut formació específica hi contribueix.

El fiscal també juga un paper important. Alguns coneixen el programa i col·laboren assíduament, ja sigui directament oficiant un assumpte, o bé en la mateixa vista proposen la derivació al jutge. No obstant, la majoria de fiscals no

saben de l'existència del programa i això desincentiva als jutges a derivar per temença que aquells s'hi oposin.

Manca de regulació explícita en un context de tradició legalista

Entre aquells que han sentit a parlar del programa de mediació d'adults, hi ha una proporció important que no l'utilitzen per diferents motius. Alguns dels operadors jurídics per la tradició jurídica legalista imperant en la nostra cultura legal, tendeixen a ser reticents a fer ús de vies o possibilitats que la llei no especifica de forma explícita (Casado Coronas, 2008). D'aquesta manera, al no existir una regulació clara, la decisió de derivar a mediació dependrà del tarannà més o menys legalista de l'operador jurídic que conegui de l'assumpte.

D'altra banda, es posa de relleu que, a més de l'existència d'una llei i d'un canvi d'actitud i sensibilitat de les autoritats judicials, el paper de l'administració resulta crític. En el sistema de justícia juvenil, on existeix una regulació explícita que regeix igual a tot l'Estat, el percentatge de processos de mediació no és comparable al de moltes Comunitats Autònomes. A Catalunya el nombre és particularment elevat perquè des de l'inici, tant la Fiscalia de Menors com el Departament de Justícia van fer una aposta ferma per la mediació amb la dotació pressupostària i l'organització necessàries.

El desafiament dels delictes contra béns jurídics supraindividuals

El programa de mediació d'adults ha rebut escasses derivacions de delictes contra béns jurídics supraindividuals o difosos com la salut pública, l'ordre públic, la seguretat del trànsit, entre d'altres. Un dels motius principals és el fet que les vies legals implícites que es poden utilitzar per reconèixer efecte legal a un acord de mediació giren entorn a la institució de la reparació del dany a la víctima o perjudicada, i per tant, cal una víctima identificable, ja sigui persona jurídica o física. Així, ara per ara, no es compta amb una fórmula o institució jurídica que directament o indirectament permeti reconèixer efectes jurídics a l'esforç reparatori d'un infractor adreçat a la comunitat o a la societat. La reparació a la comunitat actualment només té suport legal a través d'una mesura penal alternativa, que és una pena imposada judicialment en sentència.

Per tant, l'activitat reparatòria que durà a terme, no necessàriament serà fruit d'una reflexió personal i d'una voluntat d'esmenar allò malmès.

L'altre motiu important que no es treballi en aquest tipus de casos, és que tampoc el programa disposa dels recursos per poder articular aquest tipus d'activitats reparatòries i fer-ne el seguiment. S'han acordat activitats reparatòries de tipus simbòlic o directe, però en casos en els què hi havia una víctima que ha preferit una activitat en benefici a la comunitat enlloc d'una reparació per a ella mateixa. Només en casos molt puntuals s'han acordat activitats reparatòries perquè la víctima ha demanat una activitat en benefici de la comunitat enlloc d'una reparació directa per a ella mateixa.

Això contrasta amb el marc legal de justícia juvenil que preveu poder oferir respostes restauratives als delictes sense víctima identificable i als casos en què la víctima no vol ser reparada (activitats en benefici de la comunitat o activitats educatives). Així mateix, el programa de mediació de menors disposa de les vies per a què els mediadors puguin oferir aquest tipus d'activitats al menor que ho vol i en pugui fer un seguiment.

Desinformació i mitjans disponibles insuficients

El fet que no hi hagi una regulació explícita, implica també que no es disposa de pautes concretes per a què els operadors jurídics sàpiguen com dur a terme les derivacions i entenguin quina és la seva responsabilitat durant el temps que es realitza la mediació.

Alguns operadors comenten que no coneixen els tràmits a fer per derivar casos o si coneixen els protocols de derivació i retorn dels casos, aquests no són prou àgils i els suposa feina addicional¹⁴. Altres, en canvi, remarquen que el problema de fons és la manca de mitjans. Molts partits judicials no tenen un mediador assignat disponible i aquesta manca d'immediatesa resta agilitat. Si hi hagués més mediadors distribuïts pels partits judicials catalans, canviaria

¹⁴ Aquest argument relatiu a la feina addicional que segons alguns jutges i magistrats, els suposa la derivació a mediació, s'ha desenvolupat en més profunditat a l'apartat 3.2.

radicalment l'accessibilitat i per tant, els jutges probablement s'animarien més a derivar.

Aquest aspecte contrasta també amb la jurisdicció de menors, en la qual hi ha una dotació de tècnics que donen cobertura homogènia a tot el territori. A més, els protocols de derivació són clars i àgils, i hi ha canals que faciliten la comunicació i coordinació entre els operadors jurídics i els mediadors. Així mateix, els casos que es resolen per la via de la mediació segons l'art. 19, impliquen l'acabament del procés i per tant, un alleugeriment visible en la càrrega de feina del Ministeri Fiscal i del Jutge de Menors.

Concepció limitada del què ofereix un procés restauratiu

Dels punts anteriors es desprèn que molts dels operadors jurídics i tècnics dels programes afins, mantenen una idea parcial sobre quins són realment els objectius i funcions d'un procés restauratiu. Es tendeix a veure la mediació com a un mecanisme per alleugerir la feina del Jutjat.

Partint d'aquesta premissa, fàcilment es considera que la mediació, enlloc de ser una possibilitat per a víctima i infractor, és una *mesura* per poder a suavitzar la càrrega punitiva a l'infractor i descongestionar el sistema penal, i per tant només pot tenir sentit en faltes o delictes lleus (Aertsen, 2006, 83). Precisament, alguns dels jutges i fiscals presents al seminari apunten que en els delictes greus, els principis de prevenció general i especial i el principi de retribució del Dret Penal tenen un pes molt major que en la resta de delictes i per tant un procés restauratiu no podria oferir una resposta al delicte greu que fos coherent amb aquests principis.

Tanmateix, aquesta preocupació s'esvaeix si tenim en compte que en el context legal actual, quan es tracta d'un delicte i especialment un delicte greu, un acord de mediació es pot tenir en compte a l'hora de determinar la pena o definir com s'ha d'executar. Difícilment la llei permet que la reparació del dany en delictes greus suposi l'acabament anticipat del procés, fet que en canvi sí que es possible en els judicis de faltes. Precisament en el Dret Comparat es troben exemples d'ordenaments que preveuen la justícia restaurativa com a

complement al procés penal per a delictes greus, i com a via alternativa a la via judicial per a delictes lleus¹⁵.

En aquesta línia, la dificultat per derivar delictes més greus està també molt relacionada amb la preocupació de causar victimització secundària que comparteixen tant dels operadors jurídics com dels professionals de serveis i programes del sistema penal. Està força estesa la creença que el mer oferiment de la possibilitat de participar en un procés de mediació amb l'infractor pot suposar una nova agressió moral o emocional per a la víctima.

A l'extrem oposat, en relació amb les faltes, altres qüestionen si és realment necessari iniciar un procés de mediació amb la inversió de temps i atenció que comporta per a les parts i per al sistema. Al tractar-se d'un assumpte de poca rellevància penal, es suscita la pregunta de si les parts tindran prou motivació per assistir a les sessions de mediació quan en canvi, el judici de faltes només els suposaria la vista del judici i escasses gestions més.

Participants al seminari, tant de l'àmbit acadèmic com de l'administració i els mateixos mediadors, suggereixen que aquestes visions són fruit d'un coneixement limitat dels principis de la justícia restaurativa i dels beneficis que un procés restauratiu pot aportar als implicats directes en el conflicte, especialment a la víctima, la gent del seu entorn i a la ciutadania en general.

En concret, després d'atendre a víctimes i infractors de faltes i de delictes de molt diversa gravetat, els mediadors presents al seminari afirmen que el bon funcionament d'un procés de mediació, ja sigui que ambdues parts accedeixin, ja sigui l'assoliment d'uns acords, no depèn de la gravetat del delicte, del tipus delictiu, ni tampoc del tipus de conflicte. Es tracta de persones i per tant, d'una àmplia diversitat de graus d'afectació i necessitats que, en cap cas, responen a les categories i gradacions de gravetat previstes legalment.

Des de l'inici del programa, s'ha treballat en nombrosos casos de delictes greus en què la víctima ha volgut participar i ha pogut obtenir una reparació

¹⁵ A Bèlgica o Alemanya, tot i que utilitzant diferents tècniques legislatives, resulta possible legalment per a tot jutge i magistrat, derivar qualsevol delicte a mediació, independentment de la gravetat i la fase del procés penal (Miers i Aertsen, 2012).

satisfactòria a través de la mediació, que no hauria pogut obtenir en un judici. Pel que fa a les faltes, s'argumenta que efectivament hi ha parts que els pot resultar més avantatjós que l'assumpte es dirimeixi en un sol dia en un judici. En canvi, d'altres mostren un grau d'afectació elevat i/o continuaran mantenint una relació amb l'altra part, que els fa valorar adequat invertir el temps de més que pot suposar la mediació. Aquest és també el cas de les parts ja han portat el seu conflicte al Jutjat en diverses ocasions i les sentències recaigudes, ja siguin condemnatòries o absolutòries, no els han aportat cap millora en el conflicte.

En relació amb els delictes de violència de gènere en canvi, tots els participants al seminari consideren que és un error que el legislador hagi prohibit la mediació. Hi ha acord en què cada cas és diferent i cada dona víctima de violència de gènere pot tenir unes necessitats i circumstàncies diferents. Prohibir-la per a tot un conjunt de fets delictius implica no tenir en compte la multiplicitat de situacions que pot haver darrera de cada cas de violència de gènere. De fet, en l'àmbit de menors es donen també casos de violència de gènere i es realitzen mediacions atès que s'autoritzen des de la fiscalia (Amat et al., 2010). En altres països com Finlàndia o Àustria, entre d'altres, es duen a terme processos restauratius en delictes de violència de gènere si bé és cert que s'han dissenyat metodologies i eines específiques per poder gestionar aquest tipus de situacions (Drost et al., 2015).

Per tot l'esmentat anteriorment, a banda de la desinformació, també és important canviar l'actitud i la sensibilitat dels operadors jurídics i dels tècnics. Es defensa que si concorren les condicions de voluntarietat i capacitat de les parts, hauria de ser possible iniciar un procés restauratiu sense exclusions a apriorístiques basades en la gravetat del delicte, el bé jurídic protegit, la relació entre les parts o la simplificació del procés penal. Tal i com apunta Van Garsse (2007), l'accés a un procés restauratiu no ha de ser entès com a una *mesura o favor* que es pot concedir quan concorren determinats requisits, sinó que ha de ser un dret de tota víctima i infractor, és a dir, en la línia d'Aertsen (2006), els programes de mediació han de ser entesos com un servei a disposició del ciutadà.

D'acord amb el paradigma de justícia restaurativa, cal recordar que un procés restauratiu té per objectiu donar el protagonisme a víctima, infractor i les persones del seu entorn, per tractar el fet delictiu i decidir com volen gestionar les conseqüències que ha tingut per a ells¹⁶. En la pràctica la introducció de programes restauratius ha suposat en alguns països l'ampliació del ventall de programes de *diversion* i de mesures penals alternatives i aquest fet és valorat de forma controvertida. Alguns consideren que ha contribuït a descongestionar el sistema penal i d'altres valoren que en realitat ha suposat una extensió de la xarxa del sistema penal. Tanmateix, hi ha un consens generalitzat en què la reducció de la càrrega dels jutjats no és l'objectiu principal del paradigma restauratiu, sinó que és considerada com a un dels avantatges secundaris.

El Dret Penal des del paradigma punitiu i/o rehabilitador, es regeix per l'objectiu de com rehabilitar l'infractor i com restablir la norma. Això implica que es prenen decisions en funció d'aquests objectius que pivoten entorn l'infractor, d'aquí ve la crítica que la víctima no és tinguda en compte. Sovint, quan es decideix sobre la idoneïtat de derivar un cas a mediació, enlloc d'aplicar el prisma restauratiu, es segueix centrant la mirada en l'infractor i s'oblida a la víctima i les seves necessitats de ser escoltada i poder decidir.

¹⁶ La finalitat és doncs oferir una resposta constructiva adreçada a la reparació i reintegració per considerar que el mer càstig o l'absolució decidits a través d'un procés judicial on víctima i ofensor tenen una participació molt limitada, sovint no aborda realment les necessitats de les persones afectades pel delictes.

2.3 Idoneïtat de la justícia restaurativa: les víctimes parlen

Des de l'àmbit acadèmic, s'han avaluat diferents aspectes dels processos restauratius i els efectes en les persones que hi participen, la satisfacció, la sensació de justícia, el grau de resolució del conflicte, la reparació material i emocional o la reducció de la reincidència entre d'altres. Des de diferents angles, aquests estudis contribueixen a aclarir empíricament si un procés restauratiu pot ser més beneficiós en certs delictes. S'han avaluat aspectes tant des de la perspectiva de l'infractor¹⁷ com des de la perspectiva de la víctima. No obstant, atesa la importància que en la justícia restaurativa té una millor atenció a la víctima i algunes de les preocupacions compartides pels participants al seminari, a continuació s'exposen les principals conclusions d'estudis enfocats en la víctima.

Satisfacció en relació amb la mediació

En general, en nombrosos estudis la satisfacció dels participants amb el programa de mediació i el tracte rebut pel mediador és molt elevada i també un percentatge molt elevat de víctimes recomanarien la mediació a altres persones (Guillamat i Soria, 2007; Comunitat Mediadors penals de justícia juvenil [CMpj], 2010; Tamarit, 2013). En concret, és rellevant l'anàlisi de la satisfacció de les víctimes en funció del tipus delictiu, del tipus de conflicte així com de la relació entre les parts.

D'una banda, l'estudi conduït per la CMpj (2010), mostra que la satisfacció de les víctimes és sensiblement major en els delictes que en les faltes. Resultats comparables es van obtenir en l'estudi dut a terme per Tamarit (2013), en el marc de mediació d'adults.

Les víctimes d'infractors desconeguts prèviament per elles es mostren més satisfetes amb l'actitud de l'infractor en el procés de mediació, que les que el coneixien. Dins el conjunt de víctimes d'infractor conegut, quan es tracta

¹⁷ L'estudi de l'efecte de la mediació en la reducció de la reincidència, és tractat en l'apartat 4.

d'infraccions contra les relacions familiars, la satisfacció envers la resolució del conflicte rep una puntuació significativament més baixa que el grau de satisfacció de les víctimes d'altres tipologies delictives.

Grau d'afectació

Un altre aspecte relacionat és la percepció de gravetat i afectació que refereixen les víctimes. A l'estudi conduït per Tamarit (2013), el 96% de les persones enquestades havien estat víctimes d'una falta i el 3,4% d'un delictes i tot i així, el 83,3% de les víctimes consideraven que els fets que van patir van ser greus o molt greus. Es posa doncs de relleu que la percepció de les víctimes sobre la gravetat del fet, no té relació amb la tipificació que en fa el CP.

Reparació emocional i empoderament

És destacable que en aquest estudi es revela que els danys psíquics (tristesa, por, ansietat) com a conseqüència dels fets denunciats, són més freqüents com més propera és la relació entre víctima i ofensor¹⁸. En consonància amb allò que s'ha comentat abans respecte a un nivell de satisfacció inferior de les víctimes d'ofensors coneguts, la sensació d'impotència és més intensa quan hi ha més proximitat entre les parts així mateix, l'ansietat i la tristesa són també majors entre familiars i coneguts i, en canvi, la por creix com menor és la relació entre les parts.

Després d'haver participat en un procés de mediació, les víctimes enquestades havien experimentat una reducció estadísticament significativa en les sis emocions negatives avaluades, essent les emocions de ira, ràbia i impotència les que més havien minvat.

¹⁸ En concret, es va mesurar l'impacte psíquic o estrès emocional dels fets delictius en les víctimes demanant-los que valoressin una sèrie de sentiments i emocions negatives en una escala de l'1 al 5. Així, del sentiment que el delictes havia causat en les víctimes amb major intensitat, era la sensació d'impotència amb un 3,85, seguit del sentiment d'ira i ràbia amb un 3,64; la tristesa i sentiment d'incomprensió en un 3,14; la sensació d'ansietat i trastorns de la son amb 2,99; la por amb un 2,52 i finalment la sensació de pèrdua de control sobre les coses que passen al seu voltant amb un 2,38.

En aquest sentit, cal subratllar que la reducció del malestar emocional s'ha observat tant en homes com en dones, en tot tipus delictiu, i independentment de la relació amb l'ofensor. Precisament en els delictes contra les relacions familiars, que són aquella tipologia delictiva en què les víctimes obtenen menor satisfacció tant del procés de mediació com de l'ofensor, la mediació també produeix una reducció de l'estrès emocional, és a dir, una reducció en cadascuna de les emocions negatives, particularment pel què fa a la ira i la impotència.

L'estudi conduït en el marc del programa de mediació de menors, també va avaluar els sentiments positius i negatius que les víctimes experimentaven en el moment anterior a iniciar la mediació i com aquests havien canviat un cop havia finalitzat el procés de mediació ¹⁹. La preocupació, la ràbia i la por són els sentiments que més disminueixen i en canvi, la tranquil·litat i la satisfacció, els que més augmenten (CMPj, 2010).

Tal i com afirma Tamarit (2013), en consonància amb l'estudi de CMPj, la mediació suposa una millora del benestar psíquic en totes les víctimes independentment del tipus delictiu. A més, tenint en compte que les emocions que més es redueixen són la ira i la impotència, es pot considerar que participar en un procés de mediació afavoreix el procés d'empoderament per a la víctima. Per tant, si bé en grau diferent, especialment segons la relació entre les parts, participar en un procés de mediació aporta beneficis a totes les víctimes (2013).

Aquests resultats estan en la línia d'estudis similars realitzats al Regne Unit i a Austràlia. Tal i com constata Strang (2013), les víctimes de delictes de gravetat diversa, tant de delictes violents com delictes contra la propietat, que han participat en un procés restauratiu, expressen que senten menys ràbia envers l'ofensor, menys ansietat i menys por, després de participar en el procés restauratiu que abans. També refereixen que han pogut posar fi al problema o conflicte i passar pàgina. En aquest sentit l'autora afirma que el procés

¹⁹ En concret es pregunta a les víctimes per la ràbia, la por, la preocupació i la indiferència així com també per la tranquil·litat, la sorpresa i la satisfacció.

restauratiu aporta reparació emocional a les víctimes que hi han decidit participar²⁰.

Així doncs, a partir de les dades de satisfacció, percepció de gravetat, afectació i de reparació emocional, queda palès que ni el tipus delictiu, ni la gravetat del delicte són elements que condicionin els beneficis que la víctima pugui obtenir de participar en un procés restauratiu. En conclusió, la participació en un procés restauratiu pot aportar sempre beneficis a les víctimes, si bé s'observa que com més propera és la relació, majors poden ser els danys psíquics i més moderada la satisfacció i el grau de reparació emocional que la víctima pot obtenir de la mediació.

El *Model proactiu* i el *model protector* en l'ofertament de la mediació

Aquesta conclusió del darrer paràgraf queda reforçada per la recerca conduïda per Wemmers i Van Camp (2011) que tenia per objectiu entendre si les víctimes de delictes violents preferien un *model proactiu* o un *model protector* a l'hora de rebre informació sobre la mediació. Aquestes autores defineixen el *model proactiu* com aquell que permet oferir la mediació a la víctima en primer lloc, de manera que aquesta rep informació del programa i decideix si vol iniciar el procés restauratiu o no, amb la possibilitat de fer-ho més endavant si ho desitja. Per tant, en aquest model, l'ofertament i informació és generalitzat a totes les víctimes, independentment del tipus delictiu i de quina pugui ser la resposta de l'ofensor. Les víctimes esdevenen subjectes informats i tenen l'oportunitat de decidir si participar o no i en quin moment fer-ho, en consonància amb la Directiva 2012/29UE i el recent aprovat Estatut de la víctima. El *model protector* en canvi, només ofereix el procés restauratiu a la víctima quan s'ha contactat amb l'ofensor i aquest respon positivament. La prioritat en aquest model és evitar una font de possible victimització secundària en el cas que per part de l'ofensor no fos viable la mediació. D'aquesta manera, una bona part de les víctimes és privada de rebre la informació i de l'oportunitat de decidir si volen o no vol participar.

²⁰ En aquest sentit també vegeu Sherman i Strang, 2007, 8-23.

Els resultats d'aquest estudi reflecteixen que les víctimes prefereixen rebre informació sobre els programes restauratius i tenir la possibilitat d'escollir si en volen iniciar un, que no pas ignorar l'existència del programa. Les víctimes són clares quan responen que, encara que finalment no els interessi, o que sí que els interessi però l'ofensor no vulgui participar, no consideren que rebre informació i l'oferiment de participar sigui molest. Així mateix, les víctimes afirmen que quan es tracta d'un delictes greu o pateixen una situació de trauma arran del delictes, l'enfocament proactiu és igualment oportú. Segons les participants a l'estudi, aquestes dues circumstàncies no han de constituir un motiu per a privar-les de rebre la informació i tenir l'opció d'escollir.

Van Camp (2013) destaca que en realitat, el mer fet de rebre informació sobre el programa de mediació o de justícia restaurativa, suposa per a les víctimes una oportunitat de poder decidir sobre quelcom que els afecta, i això els proporciona certa sensació de control i empoderament.

En canvi, les recomanacions resultants de l'informe final del projecte YOVI (en premsa), elaborades a partir de l'experiència de diferents tècnics que treballen en aquest àmbit, proposen que en cas d'afectació greu de la víctima, l'oferiment del programa de justícia restaurativa pot constituir una font de victimització secundària. S'argumenta que el moment més adequat per fer l'oferiment en casos greus hauria de ser decidit de forma conjunta pels mediadors i pels professionals d'atenció a les víctimes, que són els qui tindran major coneixement de les circumstàncies concretes del cas. També aquesta col·laboració permetria valorar la necessitat d'oferir un acompanyament o un altre tipus de suport.

Més enllà de la pertinença de l'oferiment d'un procés restauratiu per a les víctimes i del fet que aquest no suposi una font de victimització secundària, també es planteja què en pensen les víctimes, que ja han passat per una mediació, sobre la idoneïtat d'aquest procés restauratiu en casos de delictes greus i si les víctimes que accedeixen a la mediació comparteixen alguns trets que no comparteixen les que decideixen no participar. Amb aquests objectius Bolívar (2012 i 2013) va realitzar un estudi amb víctimes de delictes violents, a les quals s'havia ofert l'oportunitat de participar en un procés de mediació en

els programes d'adults i menors de Catalunya, i en els programes d'adults del País Basc i de Bèlgica ²¹.

Entre els diferents aspectes estudiats, resulten especialment rellevant pel present debat les conclusions de la recerca sobre els factors que van afavorir la decisió de la víctima de participar en mediació (Bolívar, 2013).

Les víctimes que havien decidit participar en una mediació directa, eren aquelles que tenien una visió o significat dels fets ocorreguts més oberta i flexible. D'una banda les explicacions que oferien dels fets incloïen factors relacionats amb el context i entorn social de l'infractor. D'altra banda, també tenien interrogants sobre els motius i les circumstàncies que van donar lloc als fets, per tant, voluntat de trobar respostes, i curiositat per conèixer l'ofensor. Aquest aspecte contrasta frontalment amb les víctimes que no van acceptar participar en mediació, que havien elaborat una explicació i significats inamovibles sobre els fets i atribuïen tota la responsabilitat dels mateixos a l'ofensor.

Així mateix, les víctimes que van participar en mediació directa, tendien a tenir una visió més positiva de l'ofensor que la resta de víctimes, suggerint que l'ofensor no era una persona perillosa en sí, sinó que el seu comportament era més aviat resultat d'una situació temporal i per tant, susceptible de canvi. Algunes d'aquestes víctimes estaven implicades activament en moviments socials o desenvolupaven un paper rellevant en el seu entorn comunitari i això els portava a veure la mediació com quelcom positiu per a la societat i no només per a elles mateixes²².

²¹ L'estudi es va dur a terme combinant la metodologia qualitativa, (que va consistir en entrevistes amb 50 víctimes), amb la metodologia quantitativa, (que va consistir en l'administració de qüestionaris via telefònica a altres 74 víctimes). El grup de participants a l'estudi, tant qualitatiu com quantitatiu, incloïa víctimes que havien acceptat participar en la mediació i víctimes que havien decidit no fer-ho. Els dos objectius principals de la recerca eren d'una banda entendre com les víctimes descriuen i avaluen l'experiència de participar en una mediació, i de l'altra, analitzar el paper que juga la mediació en el seu procés de recuperació. Així, la recerca va analitzar les experiències de les víctimes en dos moments diferents, abans i després de la trobada amb l'ofensor.

²² Altres factors que, segons els resultats obtinguts podrien afavorir la decisió de la víctima a participar en mediació, són la manca d'un desig punitiu, la ideologia de la víctima, haver rebut

Tal i com Bolívar conclou (2013), l'estudi no permet definir si hi ha una tipologia de víctimes que es beneficiaran més de participar en un procés restauratiu o en quins delictes o casos pot ser més adient. No obstant, reflecteix que els factors que afavoreixen que una víctima hi vulgui participar tenen a veure d'una banda amb l'experiència de vida i trets de la persona, i de l'altra, amb elements circumstancials relatius als fets i a la relació de la víctima amb l'ofensor. Així, es tracta de factors que no estan associats a la gravetat dels fets o a tipologies delictives concretes, sinó que es poden donar en tot tipus delictiu i gravetat. Dit d'altra manera, la gravetat del fet i la tipologia delictiva no influeixen en la decisió de la víctima de participar²³.

D'acord amb Bolívar, la naturalesa voluntària i lliure de la participació en un procés restauratiu actua com a filtre natural que evita que les víctimes pateixin victimització secundària i per tant, un procés restauratiu serà beneficiós per a aquelles persones que volen participar sempre que ho hagin pogut decidir lliurement (2013, 210).

Així doncs, els resultats de les recerques consultades fan palès que no hi ha cap fonament científic per establir criteris que permetin a priori determinar casos en què el pas per un procés restauratiu pugui resultar més beneficiós per a les parts. Tal i com afirmen Sherman i Strang, un procés restauratiu té un efecte diferent en funció de la persona "*RJ works differently on different kinds of people*" (2007, 8). És a dir, l'impacte d'un procés restauratiu i els beneficis que aporta a les parts depenen de multiplicitats de factors biogràfics dels implicats i circumstancials dels fets que no es poden emmarcar en cap criteri o categoria que permeti un cribratge previ. Per tant, la idoneïtat o no del procés s'ha d'establir per a cada cas i circumstància.

ajuda psicològica, haver tingut experiències anteriors amb el sistema judicial, rebre reaccions positives a la participació en mediació per part de persones del seu entorn proper.

²³ Aquests resultats són coherents amb les conclusions de Wemmers i Van Camp (2011) en relació amb l'oferiment de la mediació. També s'observa concordança amb els aspectes d'un procés de mediació més valorats per les víctimes. D'acord amb l'estudi de Tamarit (2013), de major a menor són els següents: sentir-se escoltades (3,7), poder participar en quelcom que els afecta (3,1), explicar a l'infractor la seva vivència dels fets (3,01). Segons l'estudi realitzat per CMPj (2010), les víctimes refereixen que els principals motius per a participar en la mediació de major a menor, són la voluntat de solucionar el conflicte, poder parlar del què va passar, evitar el judici, obtenir reparació, agilitzar el procés i evitar el patiment de la família.

2.4. Propostes de millora

Accés universal als programes de mediació

- Per tal que els programes de mediació ofereixin el seu màxim potencial tant als ciutadans com al sistema penal, cal dissenyar els mecanismes i posar els mitjans, tant legals com relatius a la implementació, que facin possible que efectivament qualsevol víctima i ofensor pugui accedir al programa de mediació o de justícia restaurativa sense que es produeixi cap exclusió basada en la gravetat, la tipologia delictiva, la relació entre les parts o el lloc de residència.
- És clau que s'articulin tant els protocols com les metodologies per tal que els programes de mediació compleixin de la forma millor possible amb els objectius i valors propis del paradigma restauratiu, així com amb les recomanacions que es desprenen de la literatura científica. La víctima ha de tenir un paper clau en l'inici d'un procés restauratiu. La decisió plenament lliure i informada de les parts de participar, és la millor garantia de que el procés els aportarà quelcom positiu.

Difusió, informació i formació

- Pel què fa a la manca de coneixement de les autoritats judicials, advocats, tècnics de serveis i programes del sistema penal i afins, serviria dissenyar sistemes de informació i formació suficients, ajustats a les necessitats, i implementats de forma regular i periòdica. No es pot menystenir el rol de les persones que treballen a l'oficina judicial ja que tenen un paper clau per al bon funcionament de les derivacions i, per tant, aquest col·lectiu també ha de ser informat i format. Es parla dels trets que hauria de tenir el sistema d'informació i/o formació:
 - S'ha de fer de forma sistemàtica i periòdica perquè arribi a tots els operadors jurídics, tècnics i professionals de serveis de manera que tots en tinguin coneixement, independentment del partit judicial o la mobilitat.

- Cal informació clara i detallada, no només del marc legal, sinó també de les formes de derivació, passos a seguir, així com també per aconseguir informació sobre la marxa del procés de mediació i saber com donar-li reconeixement legal.
- En concret, la formació es pot organitzar de manera que sigui rellevant per als diferents grups de professionals i per tant, caldria dissenyar formacions a mida per a jutges, fiscals, advocats, personal de l'oficina judicial o tècnics. Cal tenir en compte, però, que cert intercanvi entre ells també és positiu perquè permet una visió més global i aporta context i sentit a la pròpia intervenció.
- Es fa necessari facilitar una millor comprensió del què realment pretén la justícia restaurativa i que la reparació va molt més enllà que la mera reparació tangible. Per aconseguir un canvi d'actitud i sensibilitat envers la justícia restaurativa, es crític generar confiança en els efectes positius de la mediació, o d'altres alternatives restauratives, per a les parts i per això és fonamental formar als operadors jurídics perquè entenguin en quina mesura un procés restauratiu és beneficiós per a les víctimes i els ofensors. Així, cal incloure continguts teòrics, per exemple exposant els elements positius de justícia procedimental i terapèutica que aporta la mediació per a les parts i especialment per a la víctima. També, exposar resultats d'enquestes de satisfacció, estudis sobre els efectes de la mediació en la reparació de les víctimes o la reducció de reincidència. Observar sessions de mediació o bé visionar enregistraments de sessions pot ser molt efectiu. Un missatge important a traslladar és que es tracta de persones i situacions, i no de delictes o gravetats.

Promoure millores en el marc legal i en la dotació de recursos

- Com ja s'ha dit, la regulació de la reparació vigent fins l'actualitat hi permet un accés ampli, tot i que no permet vies per als delictes sense víctima ni per fer activitats reparadores abans del judici. Seria molt positiu que s'introduís certa regulació específica de la justícia restaurativa o la mediació ja que el

suport legal donaria més confiança a les autoritats judicials i potenciaria un millor coneixement de la mediació i dels programes existents. L'aprovació de l'Estatut de la víctima i la reforma del CP constitueixen un avenç destacable per als programes de mediació, si bé no suficient, especialment pel que fa al programa d'adults.

- Es remarca la importància d'articular bé la tècnica legislativa i en concret, de dur a terme el desenvolupament reglamentari i dotació de mitjans, per tal que l'accés universal a la justícia restaurativa sigui efectiu per part de totes víctimes i ofensors de qualsevol tipus delictiu. El Dret Comparat permet aprendre quins tipus de regulacions poden funcionar en certs contextos nacionals, i quines poden implicar, en la pràctica, una limitació o exclusions en l'accés a la justícia restaurativa, inclosos els errors comesos en el procés d'implementació de cada novetat legislativa. És fonamental tenir ben present el context legal, social i cultural a l'hora de dissenyar un marc legal per tal d'afinar al màxim els efectes i l'impacte efectiu de la novetat legislativa que es pretén implementar.
- Analitzar a fons les oportunitats que obre el nou marc legal, resultarà essencial per fer una previsió adequada de la dotació pressupostària necessària. També per dissenyar una estratègia eficaç per oferir una cobertura homogènia en tot el territori, tant pel que fa a mediadors disponibles com pel que fa a informació i formació sobre el programa i els protocols a seguir. Així mateix, l'experiència recollida a Catalunya, tant per part de jutges, fiscals i advocats, com per part dels tècnics, constitueix un saber valuós que pot ser tingut en compte per les diferents administracions a l'hora de regular i per dissenyar polítiques d'implementació que compleixin objectius.

Enfortir la preparació dels mediadors i ampliar el ventall de pràctiques restauratives

- Esdevé cada cop més evident el benefici de formar als mediadors perquè disposin d'un ventall més ampli de pràctiques restauratives, com ara

conferencing, *Family Group conferencing*, cercles o trobades entre víctimes i ofensors de diferents delictes, entre d'altres. Caldria dotar els professionals dels coneixements i destreses necessaris per atendre a víctimes i ofensors de tots els tipus delictius i per poder dissenyar processos restauratius a la mesura del cas, sigui greu, lleu, de violència de gènere, contra la vida o la llibertat sexual.

- Fer possible una intervenció restaurativa per als ofensors que volen reparar en els casos en què la víctima no vol participar en el procés restauratiu. Igualment per a aquells que han comès delictes contra bens jurídics supraindividuals. Es planteja si no tindria sentit articular alguna col·laboració entre el programa de mediació d'adults i el programa de Mesures Penals Alternatives.
- Igualment caldria disposar de recursos tècnics per oferir una resposta restaurativa a les víctimes quan el seu ofensor no vol participar. Existeixen experiències amb solvència en altres països de grups de víctimes que comparteixen la seva experiència de victimització o bé trobades entre víctimes i ofensors, que si bé no estan vinculats pel seu delicte, si els uneix la necessitat d'entendre, de ser escoltats, d'escoltar i de reparar arran d'una experiència delictiva.

3. Mediació, fases del procés penal i fonts de derivació

3.1 Estat de la qüestió

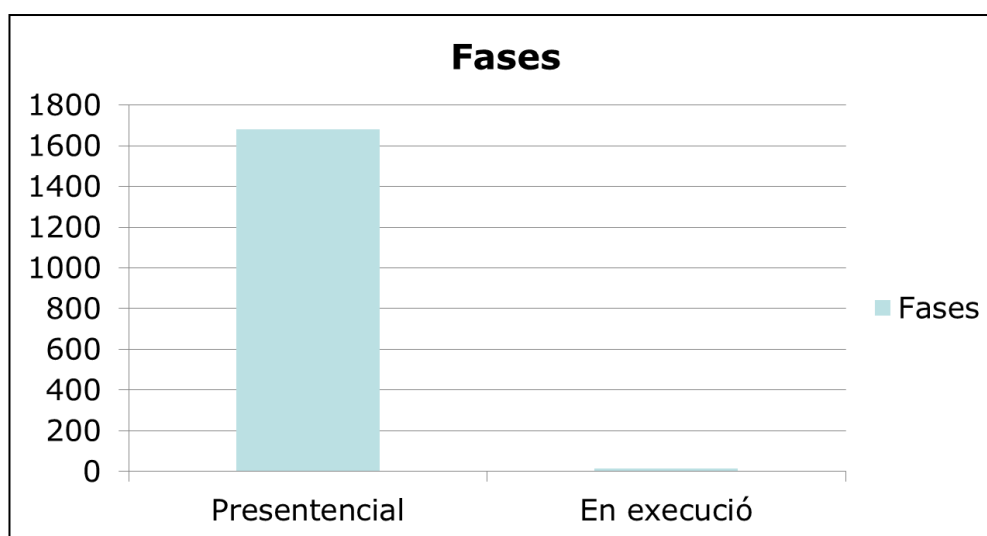
La situació actual varia sensiblement en el programa de mediació d'adults i de menors. En la **jurisdicció de menors**, el marc legal actual permet derivar casos tant en fases anteriors al judici com en la fase de judici i d'execució de la mesura.

La previsió de l'art. 19 de la LORPM delimita clarament el Ministeri Fiscal com a derivador principal dels casos en la fase presentencial. En el cas dels infractors primaris, se'ls ofereix sempre el programa de mediació. En el cas dels reincidents, és el professional que ja coneix al menor degut a la infracció anterior qui valora la conveniència de tornar a oferir la mediació. Aquest professional pot ser un assessor o un mediador. Si aquests menors reincidents estan executant una mesura, són els tècnics de medi obert o de centres educatius els qui poden valorar la mediació com a intervenció adequada per aquell menor atès que la petició de la Fiscalia els arriba a ells.

En el marc del programa de mediació penal de menors, a diferència del d'adults, no està contemplat que les parts per iniciativa pròpia puguin sol·licitar un procés de mediació perquè la DGEPCJJ té coneixement de tots els expedients que s'obren a tots els menors, ja que el fiscal té l'obligació de sol·licitar un informe d'assessorament. Per tant, tots els casos en què la mediació presentencial seria possible, ja han estat derivats. Només quedaria la possibilitat que una víctima sol·licités l'inici d'una mediació en casos de menors infractors als que no s'ha ofert la possibilitat de mediació perquè es troben en execució de mesura per altres fets.

La següent taula reflecteix el nombre de derivacions que es van dur a terme en el 2013 durant la fase prèvia a la sentència i durant les fases del judici i l'execució (DGEPCJJ, 2013):

Gràfic 5. Casos derivats en les diferents fases

Les dades evidencien el desequilibri de derivacions realitzades en fases prèvies al judici i les realitzades durant la fase del judici i l'execució. Només s'han fet derivacions en fase d'execució de forma molt puntual.

Pel què fa a la **jurisdicció d'adults**, els agents derivadors possibles poden ser, d'una banda autoritats judicials com jutges i magistrats del Jutjat d'Instrucció, del Jutjat Penal, de l'Audiència Provincial o el mateix Ministeri Fiscal.

També altres professionals i serveis amb els que ofensors i víctimes entren en contacte, poden ser fonts de derivació en qualsevol fase del procés penal. En aquest sentit, en l'àmbit penal, els advocats, els tècnics de l'OAV, l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal o de Mesures Penals Alternatives, el mateix programa de mediació de menors, els Equips de Tractament dels centres penitenciaris, o els agents de la Policia, també poden fer una derivació al programa de mediació.

Així mateix, si bé actuant fora del sistema penal, el Centre de Mediació en Dret Privat, els centres o serveis de mediació comunitària així com altres serveis d'atenció al ciutadà com ara Serveis de Benestar Social o Centres d'Atenció Primària entre d'altres, també podrien derivar un cas al programa quan detectessin la necessitat davant un usuari/-a que es trobes immers en un procés judicial penal.

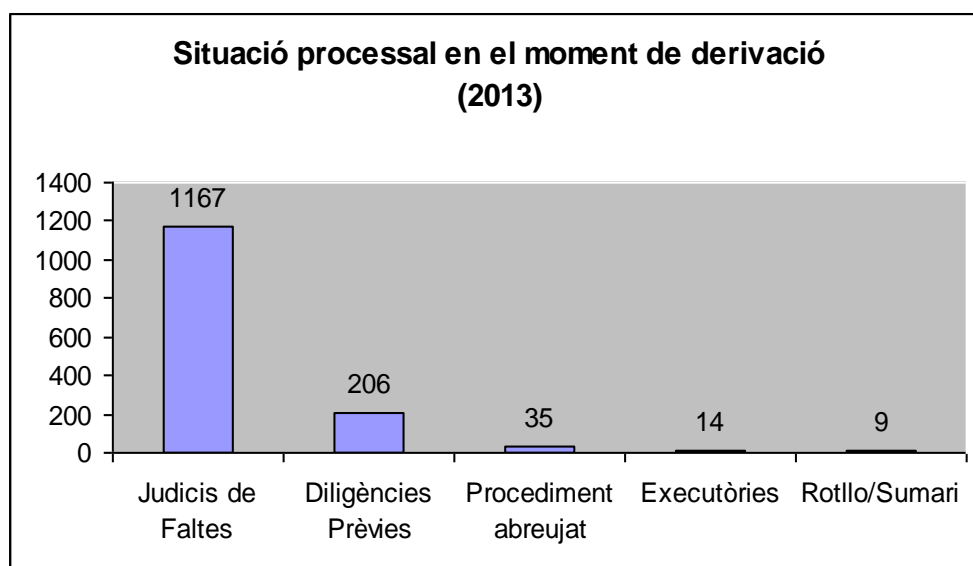
Tal i com s'ha esmentat, d'acord amb l'art. 84 del nou CP és de preveure que augmentin el nombre de derivacions per part del Jutge Penal i/o d'Executòries atesa la referència explícita que es fa de la mediació en la fase d'execució de la pena²⁴. D'altra banda, atenent als preceptes de l'Estatut de la víctima, aquelles autoritats i funcionaris als què finalment s'assigni la responsabilitat d'informar a les víctimes dels serveis de justícia restaurativa, també podran ser fonts de derivació de casos.

A més, cal destacar que el Programa de mediació d'adults català, des dels seus inicis, està estructurat per tal que el ciutadà, a iniciativa pròpia, ja sigui com a víctima, perjudicat o bé com a denunciat, imputat o penat, pugui sol·licitar un procés de mediació en qualsevol fase del procés penal sense necessitat que cap altra autoritat o servei hagi derivat el seu cas.

A continuació es pot observar el volum de derivacions, en l'àmbit de la jurisdicció d'adults, realitzades en les diferents fases processals i/o tipus de procediment (DGEPCJJ, 2013).

²⁴ Si bé el CP no explicita cap impediment per a què es faci la derivació en qualsevol fase del procés penal, aquesta regulació indirectament podria afavorir a que els jutges en altres fases del procés siguin menys reticents a derivar o que es pugui en el procés penal una mediació iniciada a instància de part o d'un altre òrgan. D'altra banda, no s'obliga al jutge a derivar sinó que es preveu que ho faci quan ho consideri i per tant, no es tanca la possibilitat de que el procés de mediació s'iniciï a instància de les parts o d'altres organismes. També cabria la possibilitat que aquesta referència explícita, emmarcada en la fase d'execució de sentència, sigui entesa com una limitació del ús de la mediació a aquesta fase. Quan s'hagi realitzat el desenvolupament reglamentari i s'aprovi la reforma de la LeCrim, es podrà veure millor l'abast d'aquests canvis.

Gràfic 6. Casos segons la situació processal

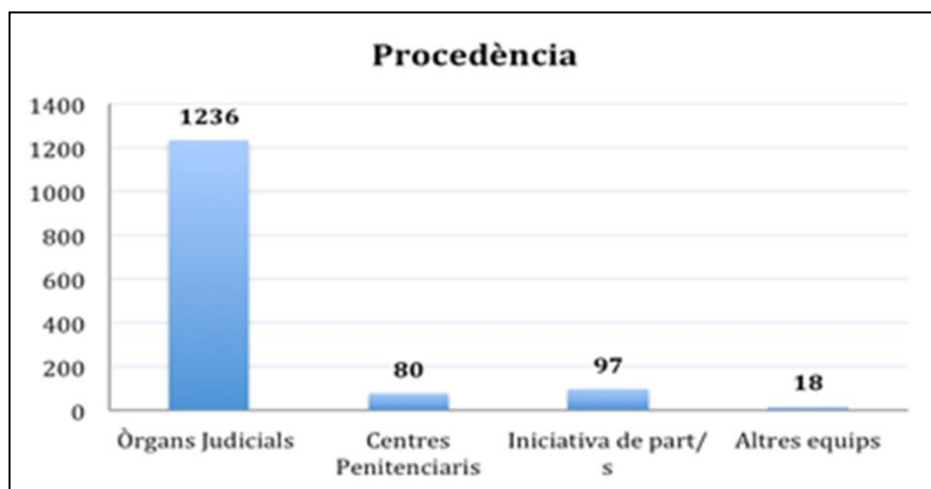

Queda palès que la gran majoria de les derivacions es realitzen en el marc d'un judici de faltes.

Tot i que en una proporció molt inferior, s'enregistren també derivacions en fases més avançades del procés penal. En aquest sentit la implementació dels protocols establerts amb el CP Joves i amb el CP Ponent així com el protocol existent amb el Jutjat Penal 21 d'Executòries de Barcelona, han jugat un paper clau en l'augment notable de derivacions en la fase d'execució en relació amb els anys anteriors. El protocol amb CP Joves, també ha afavorit l'increment de derivacions de delictes greus en fase d'instrucció o procediment abreujat.

Atenent a les fonts de derivació, la següent taula aporta una visió de la procedència dels casos durant l'any 2013 (DGEPCJJ):

Gràfic 7. Casos segons la font de derivació

Les dades mostren que la gran majoria de derivacions provenen d'òrgans judicials, si bé un nombre sensible prové dels centres penitenciaris en gran part gràcies als protocols esmentats. També és rellevant el nombre de derivacions a iniciativa de les mateixes parts, tot i que en una proporció considerable d'aquests casos el ciutadà ha sol·licitat l'inici d'una mediació per recomanació del seu advocat qui, coneixent el programa, ha considerat que era adequat per als interessos del seu client.

Un nombre sensiblement inferior de les derivacions prové d'altres equips com ara l'OAV, Mesures Penals Alternatives, programes de mediació comunitària, el Centre de Mediació en Dret Privat, l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal o el mateix programa de mediació de justícia juvenil (quan es detecta que el menor ha delinquit juntament amb un adult).

3.2 Anàlisi

A continuació es descriuran diferents arguments que han sorgit al seminari sobre els motius de la infrautilització dels programes de mediació en les diverses fases del procés penal. La situació en mediació d'adults és considerablement diferent que al programa de menors, malgrat tot es comparteixen alguns aspectes. Per aquest motiu es divideix l'anàlisi en tres subapartats.

Infrautilització de la mediació de menors en les diferents fases

Tal i com s'ha dit en l'apartat 1, la LORPM preveu la possibilitat de derivar casos a mediació tant en la fase presentencial com en la fase d'execució. Com ja s'ha explicat anteriorment, pràcticament tots els menors que participen en un procés de mediació ho fan en fase presentencial. No obstant, cal assenyalar que els infractors que accedeixen al programa són menors que, majoritàriament, no estan sotmesos a cap mesura judicial per fets anteriors.

Els infractors que cometen nous fets i estan complint una mesura per altres fets anteriors, bé de medi obert o bé en règim d'internament haurien de ser derivats al programa de mediació pels tècnics que n'estan fent el seguiment, ja que són ells els que donen resposta a la demanda d'informe de la fiscalia. Malgrat que el fiscal en la seva petició hagi informat que pot tancar l'expedient si el menor repara la víctima, la realitat, com reflecteixen les dades proporcionades més amunt, són pocs els casos derivats a mediació de menors que estan complint una mesura i cometen nous fets .

Així doncs, en la fase presentencial la mediació no està desenvolupant tot el seu potencial amb els infractors que estan complint mesura.

Un dels possibles motius que s'esmenta al seminari, és que temps enrere els tècnics d'execució havien derivat casos a mediació presentencial però sovint el mediador assignat valorava que el cas no era viable perquè el jove no complia amb les condicions d'accés al programa. Molts dels joves que estan complint una mesura judicial presenten unes característiques que poden condicionar la seva capacitat d'empatia, la capacitat de mantenir els compromisos o de responsabilitzar-se dels fets, tendint a minimitzar-los o justificar-los. Aquesta devolució de "no viabilitat" era freqüent i això va anar desincentivant als tècnics que, gradualment, van deixar de recomanar la mediació. Amb el pas del temps, una de les reflexions que es fa és que potser els mediadors aplicaven un criteri poc flexible a l'hora de valorar la idoneïtat d'aquests infractors, de característiques diferents a les dels infractors primaris. Per exemple, si la responsabilització dels fets es valora de forma rígida, pot adquirir massa pes i deixa de ser un objectiu del procés, per passar a ser una condició.

Una altra raó és que els criteris de derivació dels tècnics d'execució no estaven clars i per tant, es derivaven casos que no eren adequats, a vegades, amb l'únic objectiu que l'infractor no hagués de fer front a més mesures imposades judicialment.

Però és sobretot en la fase d'execució de la mesura quan la mediació de menors està totalment infrautilitzada. Es a dir, quan a un infractor se li imposa una mesura judicial per uns fets, és molt improbable que també pugui participar en un procés restauratiu amb la víctima d'aquests fets.

Tot i que en el seminari alguns operadors consideren que el jutge o magistrat de menors té un paper residual en la fase postsentencial a l'hora de derivar casos a mediació, el cert és que té un paper molt protagonista. A proposta dels tècnics d'execució, del fiscal, o de l'advocat es pot valorar la possibilitat de la mediació i sempre és el jutge qui ho aprova. De fet, el mateix jutge podria també tenir la iniciativa i demanar la valoració de la possibilitat de mediació, prèvia conformitat del fiscal i de l'advocat.

Un factor que pot haver influït en que no es derivin casos en fase d'execució, és que els operadors jurídics en general i els tècnics d'execució en particular, poden concebre la mediació com a una mesura de desjudicialització i per tant, no és pertinent en la fase d'execució, ja que en aquesta fase generalment arriben casos complexos, o els menors infractors amb més factors de risc (veure apartat 4). Davant d'aquests perfils d'ofensors sovint es requereix una aproximació més comprensiva i intensa que permeti abordar tots aquells aspectes més prioritaris per a l'educació del menor. És probable que els operadors hagin perdut de vista que la mediació no és exclusivament per a la desjudicialització, sinó que pot ser una intervenció que, juntament amb d'altres, conformi l'actuació a dur a terme amb aquell menor des de l'àmbit de la justícia. Una altra raó que s'aporta en el seminari és que com la mediació en fase presentencial està molt desenvolupada, molts infractors van rebutjar la mediació, o no complien les condicions d'accés, quan se'ls hi va proposar inicialment. No obstant, caldria tenir en compte, que els joves infractors poden canviar, i que el treball que es realitza durant l'execució de la mesura pot preparar-los per poder participar en un procés restauratiu.

També es fa esment que molts joves han participat anteriorment en processos de mediació que no han tingut bons resultats. S'insisteix que es tracta d'infractors que estan complint una sentència i que presenten molts factors de risc, especialment els que compleixen una mesura d'internament que, a més, han comès delictes greus. Els responsables d'execució plantegen que l'objectiu de la mesura ha de ser abordar aquests factors per intentar canviar la realitat del menor. En aquest sentit és important pensar bé com pot encaixar la mediació i es suggereix que es pot concebre com un element o com un complement del tractament, que ha de servir per potenciar el procés de reinserció, que ha iniciat amb l'execució de la mesura.

Altres participants apunten que la justícia restaurativa, tal i com ja s'ha especificat en el l'apartat 2, pot tenir millors resultats en delictes greus, i per tant, la gravetat no hauria de ser un impedint per a la derivació. De tot això se'n desprèn encara una altra raó que és que es manté la perspectiva orientada al tractament o l'educació de l'ofensor i es pot perdre de vista que cada infractor té una víctima que mereix igualment atenció a les necessitats i preocupacions que s'hagin generat arran del delicte. Tot i que les mesures més necessàries per a aquell menor no contemplin la mediació, la víctima pot necessitar-ho i, per tant, és important dedicar atenció a aquesta possibilitat.

Finalment, cal remarcar que és de vital importància que els mediadors estiguin preparats per treballar amb perfils de joves més difícils i que hauran de comptar amb els tècnics que estan intervenint, com a potencials participants en els processos de justícia restaurativa.

Infrautilització de la mediació d'adults en les diverses fases del procés penal

Els Jutjats d'Instrucció són els agents derivadors per excel·lència tot i que, com s'ha comentat, una gran majoria ho fan en el marc de judicis de faltes i, en canvi, podrien derivar molts més assumptes de diligències prèvies.

Com ja s'ha explicat en l'apartat anterior, un dels motius principals és que en els judicis de faltes el mateix jutge té el control del procediment des de l'inici fins a l'acabament. És el mateix jutge el que instrueix i jutja el cas i per tant, la

mediació sí que redueix la feina del jutjat perquè l'acord permet l'acabament del procés penal sense haver de celebrar el judici²⁵, executar la pena o resoldre un recurs, tasques que afecten tant al jutge com a l'oficina judicial.

Alguns dels participants al seminari en canvi, opinen que la derivació d'un delicte, ja sigui en fase de diligències prèvies, procediments abreujats o executòries, els requereix unes gestions addicionals que tampoc no els suposaran cap alleugeriment significatiu dels tràmits que han de dur a terme, ja sigui com a jutges d'instrucció o com a jutges penals. A això s'hi afegeix la sensació de pèrdua de control que tenen de l'assumpte que han derivat, ja que no acaben de saber si poden continuar les actuacions o no mentre l'imputat està en mediació.

Un altre motiu que pot haver ajudat a la major derivació de faltes, és el Protocol d'Actuació del Programa de Mediació i Reparació Penal en la Jurisdicció Penal Ordinària que es va elaborar al 2007. L'elaboració i la implementació d'aquest Protocol va crear una oportunitat de difusió i informació del programa de mediació entre molts jutges i, alhora, va generar situacions d'intercanvi i coneixement mutu entre els responsables del programa de mediació i autoritats judicials.

Així mateix, l'existència d'un document i unes formalitats institucionals també van contribuir a generar confiança en el programa de manera que molts jutjats, a mesura que començaven a experimentar amb la mediació, també anaven entenent millor en què consistia i què representava per a les persones implicades. El resultat és que un bon nombre de jutjats que no coneixien la mediació va començar a derivar casos de faltes de forma sistemàtica i ocasionalment delictes. Hi ha jutges que segueixen recorrent al programa tot i haver canviat de jutjat.

²⁵ Cal dir que alguns jutges assenyalen data de judici pels casos que oficien a mediació perquè si s'arriba a un acord, el judici no es celebra perquè les parts no compareixen, i el Jutge resol amb una sentència absolutòria. En el cas que no s'arribés a un acord, la resolució de l'assumpte no es perllonga en el temps perquè ja s'ha reservat data per al judici. D'altres jutges acorden el sobreseïment provisional sense assenyalar judici.

Es pot dir que la confiança i la col·laboració amb el programa de mediació ha anat creixent gràcies al mateix ús i la proximitat. En alguns jutjats s'observa com ha augmentat la comprensió del què és realment la mediació i un procés restauratiu i es deriven assumptes de caire diferent on l'alleugeriment de la feina per al jutjat no és necessàriament el criteri utilitzat. El fet que des de la DGEPCJJ es facilitin al jutjat les dades estadístiques anuals dels assumptes tractats en mediació, també és un element de col·laboració que facilita als jutges complir amb la seva obligació de retre comptes al Consell General del Poder Judicial sobre la tasca realitzada cada any.

Pel què fa als agents que potencialment podrien derivar, el Ministeri Fiscal també podria derivar diligències prèvies, així com també els jutjats penals, l'Audiència i els jutjats d'executòries podrien derivar més casos en les fases del procés penal en les quals intervenen. Precisament els casos oficiats pel jutjat d'executòries, majoritàriament provenen del Jutjat Penal 21 arran del Protocol que s'ha implementat amb aquest Jutjat.

Es comenta que la policia intervé sobretot en una fase incipient on encara no existeix una referència de procés penal, només un número de Diligències Policials i per aquest motiu no és tant evident quin tipus de casos podrien derivar tot i que de ben segur poden tenir coneixement de casos en diverses fases del procés penal. D'altra banda, així com informen al ciutadà que interposa una denuncia dels drets i serveis disponibles, també podrien informar de l'existència del programa de mediació juntament amb la resta d'informació que donen al ciutadà que interposa una denuncia o els sol·licita informació.

Els advocats, l'OAV, l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal, els delegats de Mesures Penals Alternatives o Serveis Socials poden detectar casos en diferents fases del procés penal i no obstant això, es reben escasses derivacions d'aquests actors.

En concret els advocats i l'OAV, estan en contacte directe amb la jurisdicció penal i poden detectar casos susceptibles d'un procés restauratiu en totes les fases del procés penal. Pel què fa als advocats, n'hi ha que ja fa temps i fins i tot en repetides vegades, han fet servir el programa en fases avançades del

procés com a via per poder defensar millor els interessos de seu client. S'han fet diversos actes a diferents col·legis d'advocats, inclòs del de Barcelona, però la majoria del col·lectiu segueix sense conèixer el programa. A vegades es dóna el cas que el mateix Jutge ha d'informar al lletrat de la possibilitat de sol·licitar la mediació per a la resolució del conflicte o per aconseguir la reparació del dany.

És habitual que els tècnics de l'OAV facin una atenció individualitzada a les víctimes que atenen més enllà de la simple informació i això, podria permetre detectar casos susceptibles de derivació a mediació. Tanmateix, l'escassetat de recursos i l'excessiva càrrega de feina per respondre als casos de violència de gènere, fa que es prioritzi l'atenció a aquestes víctimes i els aspectes burocràtics que hi estan vinculats, així com a les víctimes de delictes molt greus, de manera que es fa difícil l'atenció a altres víctimes (Tamarit, Villacampa i Filella, 2008).

Així mateix, si bé es reben derivacions dels equips de tractament dels centres penitenciaris, aquestes són majorment de persones preventives d'acord amb els protocols que estan en vigor. S'assenyala que es podrien derivar més casos en fase d'execució de persones penades que hagin finalitzat els programes d'atenció especialitzada com són els programes SAC, DEVI i VIDO. En el decurs d'aquests programes també s'aborda l'empatia amb la víctima de manera que poden sorgir persones penades amb interès i capacitat per reparar a la víctima a través d'un procés restauratiu.

Del debat generat al seminari es desprèn que la manca de coneixement sobre el programa i la concepció del què és la mediació, sobre la justícia restaurativa i els seus objectius, són també motius clau de la infrautilització el programa en altres fases del procés penal, i de que actors que sí que podrien oficiar casos no ho facin, com ja s'havia assenyalat en l'apartat 2.2.

3.3 La barrera de la desinformació i l'atenció a la víctima

Atesa la desinformació de la ciutadania sobre la mediació en l'àmbit penal, el funcionament dels programes de menors i adults segueix depenent de que autoritats judicials, tècnics o professionals de diferents serveis o programes

detectin el cas i facin la derivació. Per tant, actualment a Catalunya, l'accés del ciutadà a la justícia restaurativa de forma efectiva depèn de que els agents potencialment derivadors amb qui entrin en contacte coneixin el programa i considerin que l'assumpte és derivable segons els seus criteris.

Tenint en compte que la viabilitat d'un cas depèn d'una multiplicitat de factors, a vegades complexa, que no necessàriament es pot copsar en el marc de la intervenció d'aquests professionals, aquesta dependència constitueix una barrera per a què molts ciutadans puguin accedir en el moment que tinguin l'interès o la necessitat d'iniciar un procés restauratiu amb l'altra part. En el seminari es subratlla que les persones que estan en situació de víctima o perjudicat són les que més es veuen afectades per aquest obstacle atès que, en el sistema penal en general, disposen de menys oportunitats d'informació i assessorament que els que es troben en situació d'ofensors.

Si en canvi la ciutadania tingués coneixement de la possibilitat d'un procés restauratiu, podria recórrer al programa de mediació en el moment que hagués patit una situació de victimització, independentment del què hagin considerat les autoritats judicials, els serveis amb qui ha entrat en contacte, lletrats o l'ofensor.

Al nivell dels programes de mediació, l'orientació envers l'ofensor que han tingut ambdós programes de mediació ha anat en detriment de l'atenció a les víctimes. Aquest és en el fons l'origen del *model protector*, d'acord amb el qual, només es contacta a la víctima en el moment en què s'ha obert una oportunitat de mediació per part del jutjat o per part de l'infractor i s'ha constatat que aquest està disposat a participar. Segons aquest enfocament, es fa primer l'ofertament a l'infractor i així s'evita molestar a la víctima pel cas que l'infractor no acceptés participar. Es parteix de la creença que d'alguna manera qui més es beneficia d'un procés de mediació és l'infractor, i la víctima només es pot beneficiar si rep reparació de l'infractor. No es contempla que la informació sobre un programa de mediació i l'espai d'escolta, pot ser en sí mateix una aportació positiva per a la víctima. Com a conseqüència, moltes víctimes no arribaran a conèixer del programa ni tindran l'oportunitat de decidir si volen iniciar un procés restauratiu, quedant altre cop relegades. Així mateix, tal i com

ja s'ha parlat en l'apartat anterior, l'estudi de Wemmers i Van Camp (2011) permet veure que les víctimes tenen una visió que difereix del *model protector*.

Aquest aspecte s'ha intentat rectificar actualment en ambdós programes tot implementant canvis metodològics adreçats a oferir una millor atenció a la víctima, principalment buscant vies per poder tenir un primer contacte amb el màxim nombre de víctimes i així oferir-les un espai d'acollida.

En relació amb el programa de mediació de menors, l'SMAT ha endegat un projecte pilot d'atenció a víctimes de menors infractors. Els tècnics de víctimes fan un primer contacte proactiu amb totes les víctimes dels menors infractors que han estat derivats per la Fiscalia. En la trucada el tècnic té per objectiu informar de l'existència del servei d'atenció a víctimes i explorar les seves demandes com a víctima. El tècnic els informa que poden rebre la trucada d'un mediador oferint-los la possibilitat de participar. La gran majoria de les víctimes agraeixen la trucada i bona part també manifesten no necessitar res. En el cas que el tècnic detectés un interès de la víctima en un procés restauratiu, faria una coordinació amb el mediador corresponent.²⁶

En el programa de mediació d'adults també es seguia el *model protector* i per tant es contactava primer amb l'infractor. Ara, per principi, es contacta primer a la víctima per iniciar la valoració de viabilitat. En els casos en què es pot entendre que es tracta d'un conflicte de relació de llarg recorregut, en canvi, es contacta primer amb la part que el mediador creu que és més convenient atès que és probable que en el decurs del conflicte, tant una part com l'altra s'hagin pogut trobat en el rol de víctima i d'infractor. En els casos greus iniciats a instància de l'ofensor, aquest haurà estat contactat en primer lloc per un mediador per tal de conèixer l'origen de la sol·licitud i oferir l'espai d'escolta corresponent. No obstant, el contacte amb la víctima el farà un altre mediador que, per tant, no haurà establert cap vincle amb l'infractor que pugui dificultar en alguna mesura l'atenció plena a la víctima. Els mediadors presents al

²⁶ El programa d'atenció de víctimes també contempla el suport a les víctimes en situació de crisi, l'atenció a la víctima en sessions presencials, l'acompanyament en el procediment judicial i l'acompanyament en el procés restauratiu en el supòsit que s'hagués iniciat. Servei de Mediació i Assessorament Tècnic, 2014)

seminari manifesten que perceben diferències positives en les respostes de les víctimes en aquests casos.

3.4 Propostes de millora

- Resulta evident que **difusió, informació i formació** adreçada als òrgans i serveis esmentats, en els termes ja exposats a l'aparat 2.3. són igualment aplicables també per a incrementar les derivacions en altres fases del procés penal i per part d'autoritats judicials, professionals i tècnics que podrien fer-ho i actualment no ho fan.
- Davant els bons resultats dels protocols ja implementats, donaria un impuls **dissenyar protocols de derivació a mida** per als jutjats penals, l'Audiència, els jutjats d'executòries, l'OAV o els equips de tractament dels centres penitenciaris, en col·laboració amb representants d'aquests òrgans i serveis. Aquests protocols servrien per ajustar les vies de derivació, comunicació i devolució del cas a les característiques i necessitats del funcionament de l'òrgan o programa i per tant, probablement ajudaria a incrementar les derivacions i a generar confiança. Cal intentar que els tràmits generin el mínim de feina possible a la font de derivació, li permetin mantenir un seguiment adequat a les seves funcions i, alhora, es preservin els principis i objectius del paradigma restauratiu.
- Crear **grups o comissions de treball** formades pels diferents tècnics i professionals que han d'intervenir en la gestió i derivació dels expedients, així com també per representants del programa de mediació²⁷. Aquests grups de treball o comissions servrien en un moment inicial per a dissenyar els protocols de derivació, i es mantindrien actius per fer un seguiment i revisió dels protocols implementats. Disposarien d'unes pautes de funcionament que tots els membres haurien consensuat. Així, esdevindrien espais permanents de

²⁷ En l'abundant literatura científica escrita en anglès, aquests grups de treball freqüentment són anomenats *steering groups* or *advisory committees* (Fellegi, 2005; Aertsen, 2006; Casado Coronas, 2008; Laxminarayan, 2014).

deliberació, intercanvi i coordinació entre el programa de mediació i aquests col·lectius de professionals (Fellegi, 2005; Aertsen, 2006; Casado Coronas, 2008; Laxminarayan, 2014). D'aquesta manera, de forma periòdica i regular, tots els actors, poden posar en comú preocupacions o idees de millora i es poden anar rectificant i ajustant aspectes que no estiguin funcionant bé per tal d'evitar el què es coneix com *l'implementation failure*, és a dir que el protocol es deixi d'aplicar perquè en la implementació han sorgit aspectes que no s'havien tingut en compte (Casado Coronas, 2008, 126-127). Així mateix, pel bon funcionament en el llarg termini, aquests grups disposarien d'unes pautes d'actuació, responsabilitats i organització que tots els membres haurien consensuat.

- Fer l'ofertament de la mediació des d'una **perspectiva transversal** o global que no la limiti a una intervenció mesura per a determinats perfils d'infractors i amb l'únic objectiu de la desjudicialització.
- En aquest sentit caldria **sensibilitzar als tècnics d'execució** per tal de millorar el seu coneixement dels principis i objectius de la justícia restaurativa i que puguin entendre com pot encaixar un procés restauratiu en la seva intervenció.
- En aquests casos, **la mediació seria un dels components del tractament més intensiu** i complet que aquests menors poden necessitar i per tant, no seria eina per a la desjudicialització del cas. Contemplar també la possibilitat d'oferir la mediació en fase d'execució en els casos complexos, als menors reincidents o bé en aquells casos en que ja es va oferir inicialment i no va ser viable perquè el menor no va voler o per altres motius, atès que en aquesta fase més avançada poden haver variat les condicions.
- Dissenyar **estratègies de comunicació, difusió i educació adreçades a la ciutadania** en general per tal que estigui informada sobre la justícia restaurativa i l'existència i accés als programes de mediació en l'àmbit penal. Contra més informada i sensibilitzada estigui la ciutadania, hi

haurà major receptivitat de l'opinió pública envers la justícia restaurativa i això contribuirà positivament a que els agents derivadors tinguin menys reserves a l'hora de derivar delictes més greus. A banda de recórrer als mecanismes més freqüents de difusió, com els pòsters o díptics que es troben en oficines judicials sobre el Centre de Mediació en Dret Privat, també es poden explorar altres vies pedagògiques com elaborar material audiovisual a partir de testimonis de casos resolts amb èxit, entrevistes a programes de ràdio, series, documentals, notícies (Pali i Pelikan, 2010).

- **Afavorir les autoderivacions.** El fet que la ciutadania estigui informada permet remoure barreres per a què les parts afectades de tot tipus de delicte puguin accedir al programa si ho volen sense dependre del coneixement, informació i criteri de professionals. En aquest sentit, és possible que l'aprovació de l'Estatut de la víctima marki una diferència cabdal a l'hora de fer arribar informació sobre el programa a tota persona immerses en un procés judicial i per tant, afavorir la possibilitat de més autoderivacions doncs el mateix ciutadà, ja sigui víctima o infractor, podrà identificar la necessitat d'un procés restauratiu i disposarà la informació de com accedir. Es parla de que potser el programa TEMIS, que fan servir als Jutjats, podria ser una bona eina per assegurar la informació a totes les víctimes.
- És important que es **clarifiqui quins són els professionals responsables d'informar a les víctimes i es prevegi formació i mitjans** per assegurar que la informació és completa, de qualitat i neutral. Així mateix, és clau que s'articulin vies per agilitar l'accés als programes de mediació des del punt informant.
- Tenint en compte la legislació comunitària i nacional vigent sobre l'estatut de la víctima i d'acord amb les conclusions de Wemmers i Van Camp (2011) i el YOVI (en premsa) **l'oferiment d'un procés restauratiu a la víctima**, per tal d'evitar la victimització secundària, ha de ser totalment respectuós amb la voluntat de la víctima, que no ha de sentir cap pressió per decidir, i ha de disposar del temps que necessiti per fer-ho. També assenyalen que el procés restauratiu que se'ls ofereixi

ha de ser flexible pel que fa a les seves necessitats de temps a l'hora de decidir quan avançar en el procés restauratiu, i pel que fa als mecanismes per comunicar-se amb l'ofensor així com, també, a la possibilitat de canviar d'opinió i poder enretirar-se del procés.

- Integrar canvis perquè els programes de mediació efectivament tinguin una **orientació equilibrada envers infractor i víctima**, i en la mesura del possible, establir un primer contacte d'informació i oferiment amb el major nombre de víctimes dels casos derivats. Serà necessari que es tinguin en compte els aspectes esmentats en el paràgraf anterior a l'hora de fer l'ofertament i també, caldrà desenvolupar diferents metodologies que permetin als programes de justícia restaurativa proporcionar una sortida restaurativa a les víctimes quan elles vulguin dur a terme un procés restauratiu però l'ofensor no.

4. Mediació i reincidència

La relació entre mediació i reincidència és un tema important tant en l'àmbit d'adults com en el de menors. No obstant, la descripció de la situació només compta amb un estudi recent en l'àmbit de menors i per això l'estat de la qüestió fa referència només a justícia juvenil a Catalunya, si bé a partir d'aquí es fan reflexions que poden ser extensibles a l'àmbit d'adults.

4.1 Estat de la qüestió

La conducta antisocial té nombrosos efectes negatius a nivell emocional, físic i econòmic en les víctimes, en les seves famílies i les seves comunitats, però també té alts costos per a l'infractor juvenil. Els infractors, tal i com indiquen Bradshaw, Roseborough i Umbreit (2006), tenen un alt risc de tenir menys oportunitats educatives i ocupacionals i, a més, la conducta delinqüencial és un fort predictor de la victimització del mateix infractor.

De vegades, s'ha argumentat que l'objectiu de la mediació no és reduir la reincidència sinó la reparació a la víctima, independentment dels efectes sobre l'infractor. A la vegada, s'ha considerat que és una manera de prevenir futures conductes transgressores ja que el mateix procés mostra, de manera pràctica, que és possible resoldre els conflictes sense recórrer a la violència ni afectar els drets dels altres. Des d'una altra perspectiva es considera, en canvi, que el potencial de la mediació és limitat perquè no incideix en els factors de risc associats a la conducta infractora.

En qualsevol cas, els professionals i els responsables del programa de mediació de menors s'han preocupat per conèixer el grau d'eficàcia de la seva intervenció, malgrat que la LORPM no fa referència a la reincidència com a criteri exclouent per a què un jove pugui participar en una mediació.

L'Àrea d'Investigació Social i Criminològica del CEJFE va recollir aquesta inquietud i l'estudi de Capdevila i Ferrer (2012) té precisament l'objectiu d'analitzar la reincidència en relació amb la mediació per als menors infractors a Catalunya. Els resultats de la investigació conclouen que la **taxa de reincidència**, per als menors que van finalitzar una mediació durant l'any 2008²⁸, és del 26,1%.

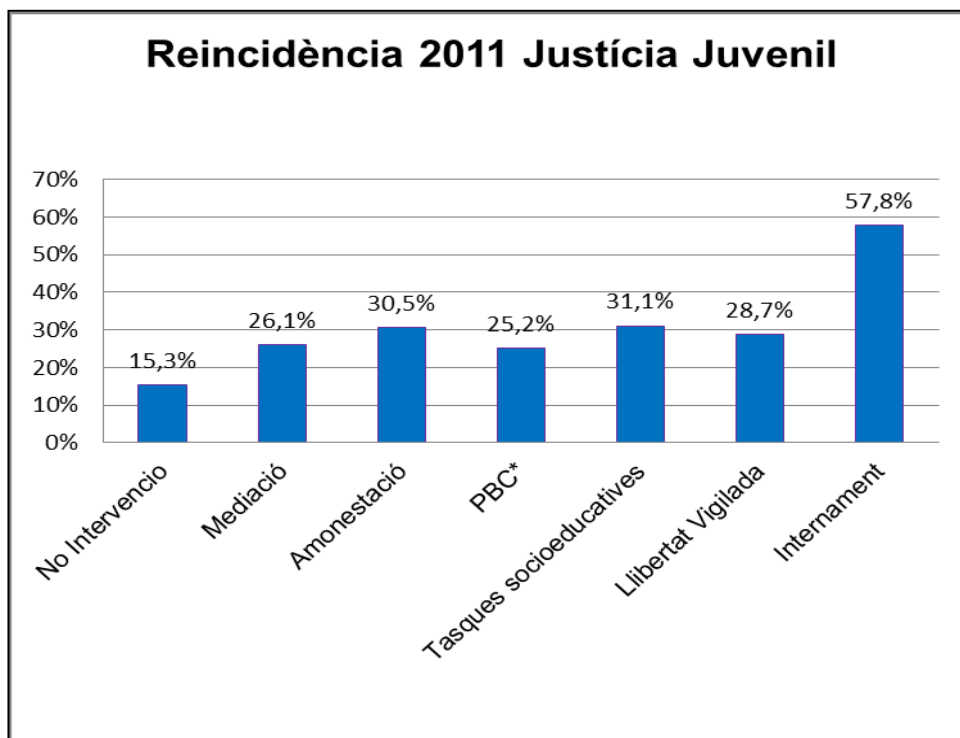
Aquesta dada aïllada només informa que, tal i com succeeix en les altres intervencions, alguns menors que han participat en un procés de mediació, reincideixen. De fet, aquesta taxa de reincidència és força similar a la que presenten altres pràctiques restauratives que es realitzen en l'àmbit de la justícia juvenil, com ara la dels menors que participen en processos de *conferencing* extrajudicial a Irlanda del Nord, que és del 28,3% (Jacobson i Gibbs, 2009).

No obstant, cal posar-la també en relació amb la taxa de reincidència dels menors que han tingut un altre tipus de respostes, previstes en el nostre de sistema de justícia juvenil, tal i com es mostra en la taula següent²⁹

²⁸ Es va fer un seguiment d'aquests menors fins el 30 de juny de 2011 per saber si havien reincidit, és a dir, si havien tornat a prendre contacte amb el sistema d'execució penal a Catalunya, ja sigui com a infractors juvenils o com a adults, en mesures d'execució penal a la comunitat o en el sistema penitenciari català. En total, la població estudiada va ser de 2.022 joves.

²⁹ Les dades corresponents a les intervencions de Prestació en benefici de la comunitat i de Tasques socioeducatives han estat extretes de la investigació realitzada per Blanch, Arronis i Cañameres (2013), les que fan referència a la Llibertat vigilada i l'Internament, provenen de l'estudi realitzat per Blanch, Cañameres, Domínguez, Capdevila i Ferrer (2012) i la taxa de reincidència dels joves amb els quals no es va realitzar cap intervenció, així com la dels joves als que es va aplicar la mesura d'Amonestació, de Capdevila i Ferrer (2012).

Gràfic 8. Reincidència segons les intervencions

* La reincidència en la mesura de Prestació en benefici de la comunitat es refereix als joves als quals se'ls va hi va imposar. La reincidència dels joves per als quals l'informe tècnic va proposar la mesura de PBC l'any 2008, independentment de si els hi va ser imposada o no, és de 31,6% (Capdevila i Ferrer, 2012).

Com es pot observar, la reincidència més baixa correspon a aquells joves per als quals no es va continuar la tramitació de l'expedient i només havien tingut un contacte inicial amb l'equip tècnic.

La reincidència que van presentar els menors que van participar en el programa de mediació és similar a la dels joves sotmesos a una mesura de Prestacions en benefici de la comunitat, i lleugerament inferior a la dels joves que van estar en Llibertat vigilada. Els menors que van ser amonestats o als que se'ls va imposar la mesura de Tasques Socioeducatives, van reincidir entorn al 30%.

I, finalment, la taxa de reincidència és significativament superior en els joves que van ser sotmesos a mesures d'Internament. Quasi un 60% van tornar a ser denunciats després de la mesura.

A l'hora d'interpretar aquests resultats és important assenyalar que els equips tècnics realitzen una selecció prèvia, donat que les propostes de mesura o de

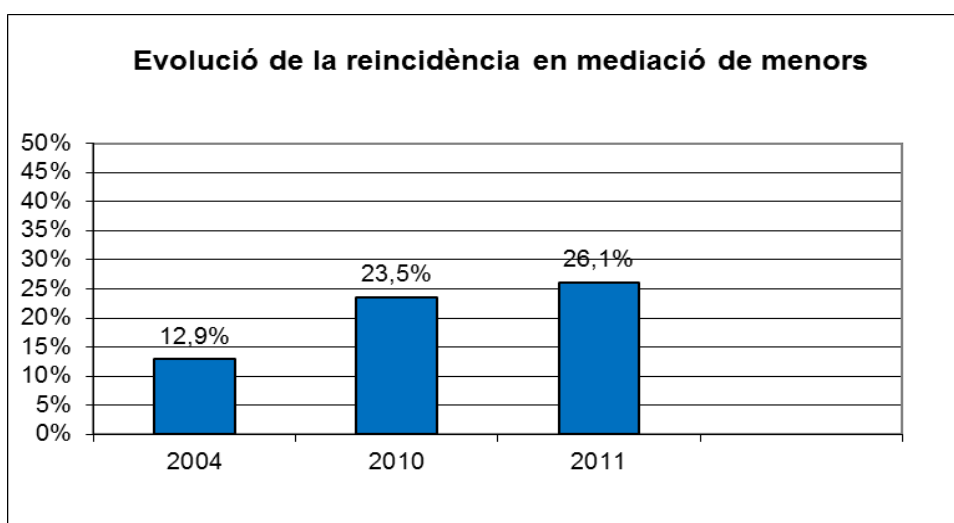
No Intervenció, es fan tenint en compte els factors de risc que presenten els menors. I que la gravetat dels fets (tot i que no existeix un criteri estricte de proporcionalitat en la LORPM) és tinguda en compte pels jutges a l'hora de decidir la mesura, juntament amb les circumstàncies dels infractors. Així doncs, la reincidència més alta dels joves que han estat en una mesura d'internament correspon als perfils que han comés fets més greus i que presenten més factors de risc. I la reincidència tan baixa dels joves que no han tingut més intervenció que l'elaboració de l'informe d'assessorament, probablement, correspon a perfils que no presenten factors de risc associats a la reincidència i que han comés fets lleus.

Malgrat tot, en comparació amb la reincidència dels menors que han complert altres tipus d'intervencions, la reincidència dels menors que han participat en mediació està situada en la franja més baixa. Si, a més, tenim en compte que es tracta d'una intervenció de curta durada, i que produeix beneficis per a les víctimes, els resultats no serien preocupants.

Ara bé, si examinem com ha evolucionat **la taxa de reincidència al llarg dels darrers anys**, trobem motius per a la inquietud.

En el quadre següent³⁰ podem veure que des de l'any 2004 fins el 2011, s'ha produït un increment del 13,2%, és a dir, s'ha doblat la taxa de reincidència.

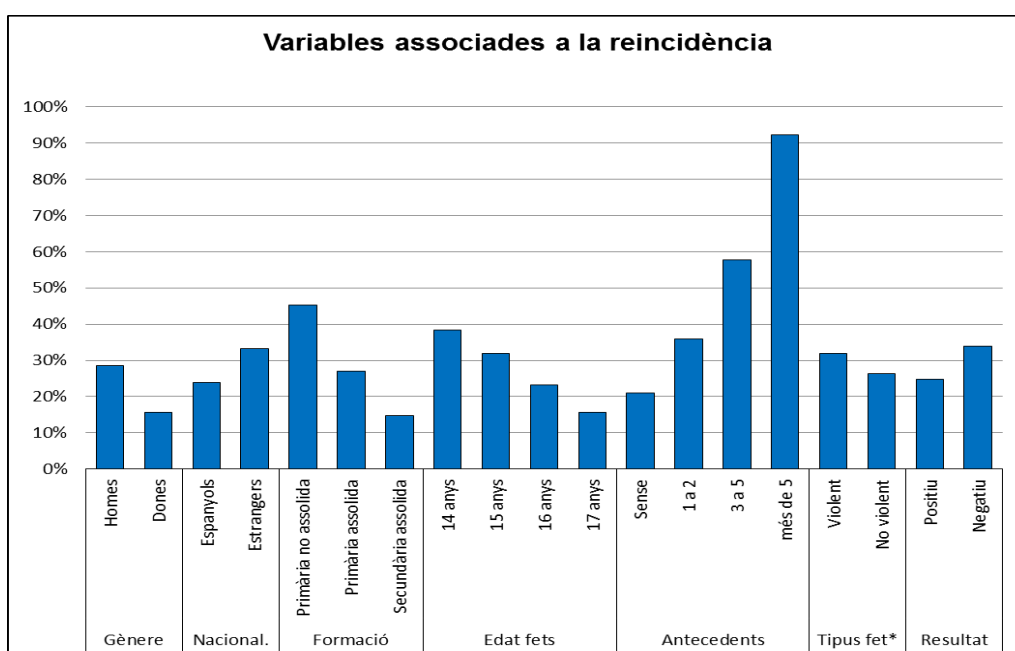
Gràfic 9. Taxa de reincidència en mediació

³⁰ Dades extretes dels estudis de Corbalán i Moreno (2013) per a la taxa del 2010 i de Capdevila, Ferrer i Luque (2005) per a la taxa del 2004.

Esdevé crític, doncs, conèixer les variables que estan associades a la reincidència per tal de poder comprendre a què pot ser degut l'augment de la taxa. En la següent taula es destaquen aquelles que Capdevila i Ferrer (2012) troben significatives en el seu estudi:

Gràfic 10. Variables associades a la reincidència

*La reincidència per als fets violents és només significativament més alta en el cas d'infractors homes.

Les variables que presenten una taxa de reincidència significativament superior a la mitjana, són les següents:

- Gènere: 28,6% en homes i 15,7% en dones
- Nacionalitat: 33,3% en joves estrangers, que en el cas dels provinents del Magreb ascendeix fins al 41,7%
- Formació: 45,3% si no han finalitzat estudis primaris
- Edat en el moment dels fets: 38,3% en els de 14 anys i 31,8% en els de 15

- Antecedents: 35,9% si en tenen 1 o 2, 57,7% si en tenen entre 3 i 5, i la reincidència es dispara per aquells infractors que tenen més de 5 antecedents, arribant a un 92,3%
- Violència en els fets quan l'infractor és un home: 31,8%
- Resultat de la mediació: 33.8% si el resultat és negatiu

Així doncs, especialment quan ens trobem davant d'infractors homes, estrangers, que tenen entre 14 i 15 anys, que no tenen estudis, denunciats per fets amb violència, i amb antecedents, haurien d'encendre's els llums vermells perquè totes aquestes característiques estan associades a una elevada probabilitat de reincidència. Especialment alerta s'hauria d'estar pel que fa als que són reincidents abans d'iniciar la mediació, ja que tot i estar poc representats en el programa de mediació (només el 4,7% dels menors tenen 3 o més fets) tenen un risc altíssim de tornar a repetir la conducta infractora.

D'altra banda, Capdevila i Ferrer analitzen, **dos perfils d'infractors**³¹ que anomenen *Infractors ocasionals* (16,4% de reincidència) i *Infractors habituals* (47,1% de reincidència).

Aquells *infractors ocasionals* que reincideixen presenten factors associats a la reincidència: problemes conductuals, flirteig amb les drogues, abandonament dels estudis, expulsions del centre educatiu, desocupació, manca de contenció dels pares, separació dels pares conflictiva, episodis de violència a la llar, problemàtica de toxicomania a la família, familiar empresonat, situació econòmica precària i intervenció de serveis socials.

Els *infractors habituals* són nois de 16 i 17 anys, amb una mitjana de 2,6 antecedents. Els que reincideixen tenen a més a més, de les característiques dels *Infractors ocasionals reincidents*, problemàtica psicològica, dèficits cognitius, consum abusiu de drogues, amistats dissocials, fracàs de les intervencions anteriors, i en major proporció estan tutelats per l'administració.

³¹ A partir dels diferents grups que van estudiar (No intervenció, amonestació, Prestacions en benefici de la comunitat i Mediació) troben subgrups amb un perfil similar pel que fa a les variables de la investigació. I, d'una mostra, n'analitzen variables qualitatives.

En definitiva, hi ha un grup d'infractors que podem anomenar "difícils" que presenten factors de risc de diferent intensitat, en algunes de les àrees personal, sociofamiliar, i criminològica. I hi ha un grup reduït d'infractors "molt difícils" que presenten factors de risc de més intensitat en totes les àrees.

Les dades presentades plantegen com fer compatible una resposta restaurativa amb una resposta reeducativa en els casos dels infractors de risc. Resulta evident que les característiques dels menors associades a la reincidència són importants per prendre decisions respecte a les intervencions a dur a terme, inclosa la mediació.

4.2 Anàlisi

La reincidència com un objectiu de la mediació

A l'hora d'analitzar la reincidència en la mediació, els participants en el seminari reflexionen, en primer lloc, sobre si la mediació ha de tenir com objectiu la reducció de la reincidència. De fet, aquest és un tema controvertit, i trobem diferents perspectives.

Ward, Fox i Garber (2014) consideren que l'efecte de la mediació sobre la reincidència és colateral, però no hauria de ser l'objectiu del procés, ja que aquest ha d'anar adreçat a la reparació a la víctima i a la comunitat. En canvi, altres autors com Marshall (1999) i Braithwite³² (1999) consideren que prevenir la reincidència dels infractors i reintegrar-los a la comunitat, és un dels principals objectius de la justícia restaurativa.

Alguns participants en el seminari subratllen que, com totes les actuacions que es realitzen des del sistema penal, la mediació ha de tenir com objectiu evitar la reincidència. Des d'aquest prisma, si es produeix un conflicte entre els interessos de l'infractor (rebre la intervenció adequada per reduir la reincidència) i els de la víctima (ser reparada), haurien de prevaldre els de

³² Braithwite (1999, 67-68) tot i concebre la justícia restaurativa com un mitjà per reduir la reincidència, considera que no té la rehabilitació de l'infractor com a objectiu i precisament per això té millors resultats que la "justícia rehabilitadora". Argumenta que, quan el sistema penal es vist com un sistema que vol produir canvis en les persones, engendra resistència, i els professionals que volen "fer coses a" o "fer coses per a" esdevenen estigmatitzants i sense capacitat per inhibir el delictes.

l'infractor, especialment si és menor, atès que cal prioritzar el seu interès i el bé jurídic a protegir.

Un altre grup de participants en canvi, són del parer que la mediació és un tipus d'intervenció diferent de les intervencions centrades en la rehabilitació. El paradigma de la justícia restaurativa, des dels seus orígens, insisteix en la posició central que ocupa la víctima, ja que el sistema penal l'havia oblidada i relegada a un segon pla durant molts anys. Si la mediació és entesa com una alternativa novament centrada en l'infractor, es corre el risc que la víctima esdevingui un instrument educatiu o rehabilitador per evitar la reincidència.

En aquesta línia, Robinson i Shapland (2008) expliquen que molts autors, per no semblar excessivament preocupats pels resultats de les pràctiques restauratives sobre l'infractor, han rebutjat la "rehabilitació" com a objectiu. Tot i així, a la vegada, consideren els resultats sobre la reducció de la reincidència com un "efecte colateral afortunat. Es a dir que encara que no ho explicitin, fins i tot els autors que consideren que la reincidència no ha de ser l'objectiu de la justícia restaurativa, desitgen que la intervenció tingui efectes sobre aquest àmbit. Afirment també que hi ha raons teòriques i empíriques per incloure la reducció de la reincidència com un objectiu legítim, si bé és un objectiu que ha de ser situat en el context d'altres objectius centrats en la víctima³³.

D'altra banda, hi ha consens entre els participants que la mediació no hauria de ser avaluada únicament en funció de la taxa de reincidència. Més enllà que pugui incidir en la seva disminució, a l'hora de prendre les decisions hem de valorar també els altres aspectes que aporta: la reparació a la víctima, el protagonisme dels afectats, la revalorització de l'infractor com a persona, l'empoderament per a infractors i víctimes, la satisfacció amb el procés participatiu, el respecte i la pacificació o reducció dels costos, entre d'altres.

Eficàcia de la mediació i la justícia restaurativa: estudis internacionals

³³ També en el context del món real on les trobades restauratives es duen a terme, i on, a vegades, alguns recursos rellevants poden ser desconeguts o no estar disponibles per als participants.

L'increment de la reincidència en els últims anys en l'àmbit de la mediació de menors pot fer pensar que la mediació no té cap eficàcia per prevenir-la. No obstant, existeixen diverses investigacions a nivell internacional que demostren que, tant la mediació com altres pràctiques de justícia restaurativa, són intervencions que poden incidir positivament sobre la reincidència. A continuació es presenten, a tall d'exemple, alguns d'aquests estudis, tant meta-anàlisis de diferents recerques, com avaluacions d'experiències concretes. Tots conclouen que la justícia restaurativa té capacitat, en major o menor grau, per reduir la reincidència.

Bonta, Wallace-capretta, Rooney i McAnoy (2002) van revisar els resultats de 46 estudis i van trobar un efecte limitat de la mediació sobre la reincidència: un decrement del 3% com a mitjana. Contràriament al que esperaven, els programes eren més efectius en adults (8% de reducció) que en joves (2% de reducció).

Van avaluar també un programa de justícia restaurativa de la ciutat de Winnipeg a Canadà. Van comparar un grup d'infractors que havien participat en el programa amb un grup d'infractors que havien estat en *probation*, amb delictes i historial delictiu similars. El primer any, van reincidir el 15% dels que havien participat en un programa de justícia restaurativa i el 38% dels que havien estat en *probation*. El tercer any, la taxa de reincidència va incrementar al 35% enfront de 66%.

Latimer et al. (2005) en la seva revisió de 27 estudis sobre *conferencing* i 8 sobre mediació, van trobar un efecte de dimensió 0.7 (encara que amb una gran dispersió dels resultats). Conclouen que els programes de justícia restaurativa³⁴ aconsegueixen reduir la reincidència en major mesura que les intervencions no restauratives.

Bradshaw et al. (2006) van realitzar una revisió dels resultats de diferents estudis sobre l'efecte de la mediació en la reincidència en infractors juvenils.

³⁴ Definida com *una resposta voluntària basada en la comunitat a la conducta delictiva que intenta reunir a la víctima, l'infractor i la comunitat, en un esforç per redreçar el dany causat pel delicte.*

Els resultats de la metaanàlisi, tot i que posen de manifest un efecte moderat³⁵ de la mediació en la reducció de la reincidència, proporcionen una base empírica per a considerar la mediació com un intervenció efectiva per reduir la reincidència dels infractors juvenils. Tenint en compte, a més, el grau de satisfacció de víctimes i infractors amb el procés de mediació i l'elevat índex de compliment dels acords de reparació que troben, els autors conclouen que la mediació és una intervenció efectiva i que cal continuar la seva implementació amb els infractors juvenils.

Sherman i Strang (2007) analitzen nombrosos estudis que inclouen programes de mediació, *conferencing* i altres programes de restitució. Refereixen una disminució considerable en la reincidència tant per a delictes violents com per a delictes contra la propietat. En el cas d'infractors adults, els programes de justícia restaurativa tenen una incidència major que la presó i en els infractors juvenils l'impacte és similar. Sembla que la incidència més gran es produeix en infractors adults joves, ja que transcorreguts dos anys després de la intervenció, els que van participar en un procés restauratiu reincideixen en un 11% i els que havien complert una pena privativa de llibertat en un 37%.

Conclouen que, en general, el tipus de delicte té influència en l'eficàcia de la justícia restaurativa per reduir la reincidència: funciona millor en delictes greus que en delictes lleus, millor en delictes violents que en delictes contra la propietat, i millor en delictes amb una víctima persona física que en delictes que tenen altres tipus de víctima o no en tenen.

Shapland et al. (2008) avaluen tres programes de mediació i *conferencing*, amb infractors adults condemnats per delictes de gravetat mitjana i alta. Es considera reincident aquell infractor que ha estat condemnat per un nou delicte en el termini de dos anys posteriors a la intervenció. Conclouen que els infractors que van participar en un procés restauratiu, van cometre estadísticament menys delictes, que aquells que van ser jutjats sense participar

³⁵ La mostra inclou 15 estudis que utilitzen un grup control, amb un total de 9.172 infractors juvenils. troben un efecte de magnitud 0.34, que significa que se li pot atribuir a la mediació un 34% d'incidència en la reducció de la reincidència, L'efecte dels programes tradicionals és de 0.10.

en cap procés restauratiu. No obstant, a partir dels resultats, no es pot establir cap relació entre tipologia delictiva, fases del procés penal o perfil de l'infractor en termes d'edat, gènere o origen ètnic i la taxa de reincidència.

Així, és en aquest context que s'ha d'interpretar la taxa de reincidència que es desprèn de la investigació de Capdevila i Ferrer, emmarcant-los en la constatació empírica que la justícia restaurativa té efectes per reduir la reincidència³⁶.

En aquest sentit, es puntualitza en el seminari i també en el propi estudi que els resultats de la recerca fan referència a un programa en concret, i als infractors que han passat per aquest programa i per tant no es pot concloure que la mediació no funcioni, sinó que cal analitzar quins són els elements que han pogut incidir en l'increment observat per tal de poder introduir les millores necessàries.

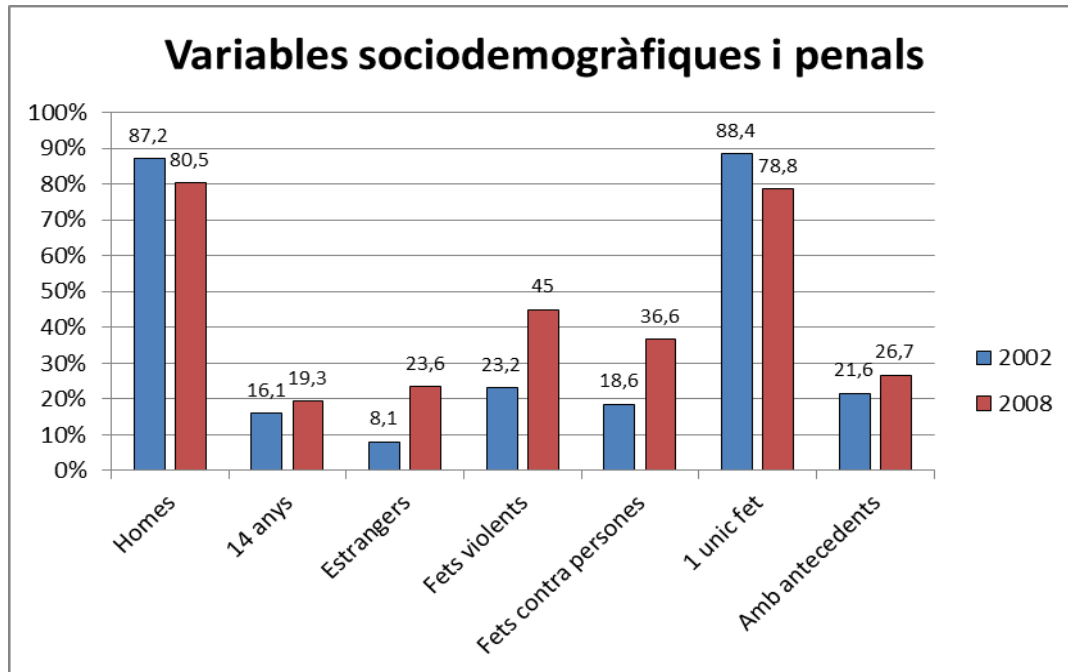
Elements que han pogut contribuir a incrementar la taxa de reincidència

Capdevila i Ferrer valoren que l'augment de la taxa de reincidència, és difícilment atribuïble a un enduriment del perfil dels infractors. O, si més no, aquest canvi de perfil no es pot detectar amb les variables que s'han pogut estudiar³⁷. Però quan es comparen algunes característiques i fets de la població que va realitzar una mediació l'any 2002 amb el perfil que va realitzar una mediació l'any 2008 trobem el següent:

³⁶ Cal tenir present, tal i com indiquen Latimer et al. que en la recerca sobre reincidència i justícia restaurativa, l'auto-selecció dels participants és un element que podria estar interferint en els efectes que s'han trobat ja que la participació voluntària pot suposar una motivació per no reincidir més alta que la dels infractors que són objecte d'intervencions obligatòries. D'altra banda, també es pot donar un biaix respecte al perfil d'infractors, en el sentit que, en general, els que trien la justícia restaurativa poden ser de més baix risc pel que fa als factors associats a la reincidència.

³⁷ No hi ha informació sobre variables que poden ser molt rellevants, com ara la implicació i suport de la família, l'estil educatiu dels pares, les característiques i problemàtiques personals o el resultat de les intervencions anteriors, per exemple. Això passa perquè els mediadors no disposen de les dades que fan referència a factors de risc personals, familiars o de l'entorn ja que la seva intervenció no té com objectiu explorar-los. Les dades que es recullen de manera sistemàtica per part dels professionals són les que fan referència al nivell d'estudis i les que tenen a veure amb el procés de mediació i reparació. Les dades sociodemogràfiques i sobre les variables penals consten per a tots els infractors en la base de dades JOVO.

Gràfic 11. Comparació dels joves que participen en mediació en diferents anys

Com podem observar, la variable estrangeria és la que més ha augmentat durant el període estudiat però, com afirmen els autors, no és per sí sola una variable explicativa³⁸.

Pel que fa al gènere, ha disminuït la població de nois, i per tant, ha augmentat la de noies, que són quasi un 20%. Atès que les noies reincideixen significativament menys (15,7% front a 28,6%), que hi hagi més noies, hauria de suposar que hi ha menys reincidència. Com que no és així, es pot pensar que els nois presenten més característiques associades a la reincidència que abans.

Pel que fa a l'edat, hi ha hagut un augment dels infractors de 14 anys.

³⁸ A l'estrangeria s'hi vinculen moltes altres variables històricament associades a les variables de risc (sociodemogràfiques i personals) que sí expliquen la reincidència.

S'ha produït un decrement dels joves que tenen només un fet delictiu en la seva trajectòria i un augment dels que tenen antecedents. És a dir, que els joves que l'any 2002 van participar en una mediació eren infractors primaris i ocasionals en més proporció que els que ho van fer l'any 2008. També s'observa una variació important de la tipologia delictiva, ja que els fets violents (en el cas dels nois la violència en el delictes està associada a la reincidència) i contra les persones s'han doblat en aquests 6 anys.

Així doncs, es constata un augment de la població estrangera, dels fets violents, dels infractors precoços i dels reincidents al llarg d'aquests anys, i això suposa un augment d'elements que estan fortament relacionats amb la reincidència i probablement amb altres variables explicatives d'aquesta, tot i que no es disposi de dades per afirmar-ho a partir de la recerca.

Això coincideix amb la percepció dels mediadors que, a partir de la seva experiència pràctica, consideren que sí que s'ha produït un canvi en la gravetat dels fets i en les característiques dels menors infractors al llarg del temps.

De fet, es pot afirmar, segons la visió dels responsables, que des de l'any 2002 els criteris de derivació al programa de mediació s'han anat ampliant, i s'ha passat progressivament d'oferir-lo pràcticament només als infractors primaris, a oferir-lo a qualsevol infractor, si el fiscal informava que es podia desistir de la continuació pels fets. D'alguna manera, es va anar instaurant la idea que els infractors tenien dret a poder accedir a la mediació i es va produir una modificació del criteri³⁹ en dos sentits. Per una part, els mediadors van donar l'oportunitat de tornar a participar en un procés de mediació a aquells infractors que ja hi havien participat anteriorment per altres fets, i per altra part, els tècnics d'assessorament, independentment de la situació personal i familiar dels menors reincidents, davant d'un nou fet, els derivaven al programa de

³⁹ Aquest canvi va ser promogut pels responsables del SMAT, per tal que la possibilitat de la mediació i reparació arribés a tots els joves i totes les víctimes.

mediació. Probablement, això ha fet que els infractors amb antecedents i amb factors de risc hagin anat augmentant durant el període estudiat.

De fet, va arribar un moment en què, davant la constatació que els menors, després d'haver participat en un o més processos de mediació, continuaven reincidint, l'SMAT va elaborar uns criteris per intentar dissenyar la intervenció més ajustada a les necessitats de l'infractor i que, a la vegada, permetés no deixar de banda la víctima. Intenten combinar el dret dels infractors i les víctimes a participar en un procés de mediació, i a la vegada, expressen la preocupació per poder abordar la reincidència dels menors⁴⁰.

Així doncs, es considera que, malgrat que les dades que s'analitzen en la recerca no permeten atribuir l'augment de la reincidència a un canvi de perfil dels infractors, en la realitat ha canviat la població que accedeix a la mediació.

Actuacions amb els infractors que presenten risc de reincidència

Es planteja quin tipus d'actuació s'hauria de fer amb els infractors que presenten variables associades a la reincidència i factors de risc derivats de les seves circumstàncies sociofamiliars i personals. Els participants en el seminari consideren que, efectivament, hi ha infractors per als quals la mediació no és

⁴⁰ Aquestes indicacions es van integrar en el document *Actuacions des de l'SMAT per millorar la resposta presentencial en els joves que tenen diversos expedients oberts a la jurisdicció de menors* (2014):

Quan la Fiscalia informa que, atesa la naturalesa dels fets, pot desistir de la continuació del procediment si repara la víctima, des de l'SMAT es considera que:

-S'ha de fer l'oferiment com a via extrajudicial a tots els joves que no hagin participat mai en un programa de mediació

-Si el jove ha participat ja una vegada i es produeix una nova denúncia, el mediador o el tècnic que coneix el jove ha de valorar el tipus de fet, el temps transcorregut i l'actitud del menor durant la mediació anterior, i la seva situació personal i familiar. I, en funció d'aquestes variables, decidir si li ofereix novament la possibilitat de participar de manera alternativa al procediment judicial.

-Els joves que ja han participat en dos programes, poden igualment tornar-ho a fer (perquè les víctimes dels menors reincidents han de poder ser igualment reparades), però ja no de manera alternativa al procediment judicial, sinó de manera complementària. És a dir que, l'assessor de l'equip tècnic ha d'explorar les seves circumstàncies personals, socials i familiars i, fer una proposta d'intervenció en funció de la seva situació i del resultat de la mediació i reparació a la víctima.

-En cada nou procés de mediació el nivell d'exigència en la mediació o en la resposta reparadora (si la víctima no participa directament) respecte de l'infractor ha de ser més alt.

suficient, i que necessiten intervencions que van més enllà de l'acord assolit amb la víctima i la reparació que han fet.

Es fa la reflexió que la mediació només és una de les pràctiques de la justícia restaurativa i es considera que s'haurien d'adoptar altres metodologies que permetin abordar els factors de risc, sense abandonar la perspectiva restaurativa.

En aquest sentit s'assenyala que hi ha infractors que necessiten, a més de reparar la víctima, que es treballi per transformar els vincles que s'han trencat amb la seva comunitat i que aquesta pugui ajudar a reconduir la seva trajectòria. Es fa esment que aquestes intervencions requereixen més temps i s'hauria de tenir en compte a l'hora de la planificació de la feina.

L'adopció de metodologies de tipus grupal, com ara el *conferencing* o els cercles restauratius, que inclouen totes les parts que han estat afectades pel delicte (familiars i persones de suport de víctimes i d'infractors i persones de la pròpia comunitat), podria facilitar que es dissenyés un pla de treball adreçat a l'infractor on es possessin al seu abast els recursos i el suport de la pròpia comunitat per ajudar-lo a reconduir els elements de risc de reincidència.

De fet, en l'àmbit de menors, moltes víctimes expressen el seu desig que els joves entenguin, no només les repercussions que el delicte ha tingut per a elles, sinó també que continuar delinquent és perjudicial per a ells, per a les seves famílies i per al seu futur. Una demanda que realitzen sovint és que l'infractor no torni a reincidir, pensant en les víctimes potencials i en els mateixos infractors. En aquest sentit, moltes víctimes valoren el compromís de no reincidència dels menors, com un dels elements de la reparació.

En aquesta línia, Robinson i Shapland (2008) afirmen que per tal que la justícia restaurativa sigui utilitzada en tot el seu potencial per a reduir la reincidència, s'hauria de millorar l'accés dels infractors als recursos rehabilitadors i augmentar les oportunitats de fer activitats reparadores en interès de la seva

rehabilitació⁴¹. Per als infractors que tenen pocs recursos (econòmics o de competències socials), seria important que se'ls reconegués l'esforç de rehabilitació que fan per canviar les seves trajectòries i no reincidir, com una reparació simbòlica per a les víctimes. Els autors afegeixen que els resultats de la justícia restaurativa centrats en l'infractor, com ara l'accés a recursos rehabilitadors i a recursos que afavoreixin la desistència, no només no desvirtuen els beneficis per a les víctimes sinó que sovint són desitjats per elles.

Des de la perspectiva de les teories de la desistència (Ward et al., 2014), es proposa veure les trobades restauratives com una oportunitat per consolidar una decisió que ha pres l'infractor de desistir en el delictes. Les trobades poden servir, doncs, per maximitzar la seva motivació i capacitat per comprometre's amb els recursos que el poden ajudar en la seva rehabilitació. L'absència d'aquesta oportunitat pot comportar també que la decisió de desistir sigui desestimada davant la falta de suport social i de recursos disponibles per abordar les seves dificultats.

Així mateix, Bonta et al. (2002) suggereixen que l'efectivitat de la justícia restaurativa pot ser incrementada incloent un tractament per a l'infractor.

Així doncs, la reparació a la víctima i la intervenció amb l'infractor per evitar la reincidència no són perspectives confrontades sinó complementàries.

Sempre que sigui possible, la intervenció adreçada a treballar els factors de risc es podria dur a terme de forma voluntària, a partir del compromís dels infractors. I en aquells casos en què no es donen les condicions suficients per garantir la intervenció rehabilitadora, s'hauria d'articular la reparació a la víctima amb la intervenció obligatòria que comporta la via judicial. D'acord amb Ward et al. la utilització de components restauratius i rehabilitadors, com una resposta integradora a la conducta infractora en el cas dels joves que presenten risc de reincidència, permetria capitalitzar les fortaleces de cadascun i minimitzar-ne les debilitats.

⁴¹ Es refereix a recursos que s'haurien de procurar a partir de les trobades restauratives que impliquen la participació de membres de la comunitat.

4.3 Propostes de millora

Les propostes de millora que s'exposen es deriven de l'estudi de Capdevila i Ferrer (2012)

Oferir la possibilitat d'un procés restauratiu a tots els infractors

Els factors associats a la reincidència han de ser tinguts en compte a l'hora de dissenyar les intervencions restauratives adreçades als menors i les seves víctimes, però s'ha d'oferir la possibilitat d'un procés restauratiu a tots els infractors, per tal que tots els afectats pel delictes tinguin l'oportunitat de decidir com abordar les conseqüències que ha tingut. Això no significa que necessàriament la mediació o qualsevol altra pràctica restaurativa hagin de suposar una via alternativa al procediment judicial, sinó que pot ser també com a complement d'altres intervencions en el cas de menors que presenten un risc de reincidència alt.

Abordar els factors de risc dels infractors i reparar la víctima

Tot i que es considera que no s'ha de limitar l'accés a la justícia restaurativa en funció de la probabilitat de reincidència, s'ha de trobar l'equilibri entre l'abordatge dels factors de risc que presenten alguns infractors, i la reparació a la víctima. Si no es treballen els factors de risc, és possible que certs menors continuïn reincidint, perquè la mediació no és una solució miraculosa, i les mateixes víctimes desitgen que els infractors puguin deixar de ser-ho. Així doncs, a més d'oferir la possibilitat de reparar la víctima s'han de dissenyar intervencions adreçades a les necessitats de l'infractor, bé en el marc d'una intervenció restaurativa, bé en el marc d'una mesura judicial o fora del sistema penal.

Revisar els criteris d'accés al programa quan es plantegi com una via alternativa a la via judicial, tenint en compte el número d'antecedents en la seva trajectòria, l'edat, la formació, i els factors de risc:

- En el cas que siguin infractors primaris o fins a 2 antecedents, seria adient oferir la mediació com a primera resposta però introduint de manera sistemàtica mecanismes complementaris a la mediació si tenen

14 o 15 anys, o no han assolit la primària, com ara la realització d'activitats educatives o reparadores i la derivació a la xarxa social.

- En el cas d'infractors que tenen entre 3-5 antecedents, cal fer una valoració individualitzada abans de decidir que la mediació serà alternativa a la via judicial, és a dir que serà la única resposta que se'ls oferirà des de la justícia. Per això, seria convenient que s'elaborés un informe d'assessorament que permeti conèixer els factors de risc i de protecció que presenten aquests infractors i en funció de la situació, valorar si és millor que la resposta sigui únicament des de la justícia restaurativa o es necessiten també altres intervencions de les que contempla la LORPM.

Fer compatible la mediació amb altres intervencions

En el cas d'infractors que tenen més de 5 antecedents així com amb els infractors en els que es detecten elements alts de risc de reincidència, i no tinguin cap mesura imposada per altres fets, cal proposar una intervenció per la via judicial i oferir igualment la possibilitat de reparar la seva víctima, com a dos actuacions complementàries. Aquesta reparació podria ser en fase presentencial, si es valora que l'infractor està preparat o en fase d'execució, en el cas que necessiti millorar algunes capacitats necessàries per poder participar en un procés de justícia restaurativa.

Dissenyar altres programes restauratius i enfortir la preparació dels mediadors

Els infractors que presenten elements de risc de reincidència presenten unes característiques diferents d'aquells que són ocasionals. Els mediadors haurien de disposar de més eines i metodologies per crear més possibilitats de que aquests menors puguin participar en un procés restauratiu. Entre altres aspectes, es considera que s'haurien de fer servir metodologies àmplies, amb implicació comunitària com ara el *conferencing* o els cercles restauratius, que permetés el disseny d'un pla de treball adreçat a l'infractor, amb el suport de les persones i professionals de la comunitat, per tal d'incidir en els elements de risc.

Avaluar sistemàticament la taxa de reincidència en les intervencions restauratives

Seria bo que de manera periòdica i sistemàtica s'estudiés la reincidència dels infractors que participen en el programa de mediació i reparació i les altres intervencions restauratives que es puguin dissenyar, igual que es fa en les altres intervencions des de justícia juvenil. Això permetria conèixer l'eficàcia que tenen de manera propera a la seva implementació i plantejar canvis i millores en la metodologia, o en altres aspectes que es detectin, per tal d'anar millorant el potencial de la justícia restaurativa a l'hora de disminuir la reincidència.

5. Mediació i els principis d'oportunitat i d'intervenció mínima

En aquest apartat es farà referència exclusivament a l'àmbit de menors, ja que el principi d'oportunitat només existeix en aquesta jurisdicció.

5.1 Estat de la qüestió

El principi d'oportunitat permet deixar fora del circuit penal els infractors si es compleixen certes condicions, amb independència de si els fets delictius han estat acreditats. En l'àmbit de menors està clarament instaurat i comporta que alguns infractors no tinguin cap resposta, o que aquesta sigui mínima.

Una de les possibilitats d'aplicació del principi d'oportunitat queda reflectida en l'article 27.4 de la LORPM, que permet que el fiscal interessi el sobreseïment, si l'equip tècnic proposa en el seu informe la conveniència de no continuar la tramitació de l'expedient. Les condicions que s'han de donar són: o bé perquè ja s'ha expressat prou el retret al menor a través dels tràmits que ja s'han practicat, o bé per considerar inadequada per a l'interès del menor qualsevol intervenció, degut al temps que ha transcorregut des dels fets⁴².

Capdevila i Ferrer (2012) estudien, a més de la taxa de reincidència dels joves que han participat en un procés de mediació, el perfil i la reincidència dels que no van ser objecte de cap intervenció⁴³, en virtut de l'art. 27.4. La seva taxa de reincidència és la més baixa de tots els joves que entren en contacte amb el sistema de justícia juvenil: només un 15,3% reincideixen.

⁴² Tal i com explica la Fiscalia General de l'Estat en la seva Circular de l'any 2011, s'intenta evitar, per una part la ineficàcia d'intervencions extemporànies i per l'altra, els efectes aflictius que el procediment pot produir, tenint en compte a més que, per a determinats menors, estar sotmesos a un expedient de reforma és ja una resposta correctiva suficient.

⁴³ Únicament s'ha elaborat l'informe d'assessorament, preceptiu en l'àmbit de menors, amb una proposta de *No Intervenció*.

Aquest grup presenta algunes característiques diferents dels joves als què s'aplica el programa de mediació. Hi ha més proporció de:

- noies
- de joves amb feina entre els que tenen possibilitat de treballar
- de delictes contra les persones
- de fets violents
- i de joves sense antecedents

Cal dir que les noies que participen en un programa de mediació presenten un perfil similar pel que fa a les variables penals (tipus delictiu i antecedents). De fet, la taxa específica de reincidència en mediació per a les noies és de 15,7 %, molt similar a la de la població amb la qual no s'ha realitzat cap intervenció. El gènere semblaria una variable explicativa de la baixa reincidència.

En qualsevol cas, els autors valoren que la *No Intervenció* és eficient en termes de reincidència per al perfil de joves als què s'aplica.

La baixa reincidència fa pensar que la selecció dels casos amb els quals no s'intervindrà és correcta des de la perspectiva del principi de risc⁴⁴ i des del principi d'intervenció mínima. D'aquesta manera, s'aconsegueix deixar fora de

⁴⁴ La intensitat de les intervencions ha de ser proporcional a la probabilitat que el comportament infractor es repeteixi.

l'àmbit penal els joves en els què preval la necessitat d'ajornar al màxim la relació amb la justícia penal⁴⁵ i evitar els efectes negatius que pot comportar.

Per altra part trobem que la taxa de reincidència del 15,3 % dels joves amb els que no s'intervé és força similar a la dels joves que els autors anomenen *infractors ocasionals*, que reincideixen en un 16,4%.

Els *infractors ocasionals* presenten un perfil sense variables associades a la reincidència:

- tenen una estructura familiar estable
- no presenten problemàtiques amb el grup d'iguals
- tenen els estudis primaris assolits
- estan ocupats (estudien o treballen)
- no tenen antecedents
- la família i el jove col·laboren i s'impliquen en el procediment

El 49,2% d'aquest infractors ocasionals no són objecte de cap intervenció i el 37 % participen en una mediació.

Així doncs, a justícia juvenil trobem determinats perfils d'infractors per als que sembla que el més adequat és que no es realitzi cap intervenció des l'àmbit penal, perquè no presenten factors de risc que facin pensar que reincidiran.

En el quadre següent es pot observar la proporció de casos finalitzats l'any 2014⁴⁶ a l'SMAT que van participar en una mediació, els que van ser objecte d'una proposta de

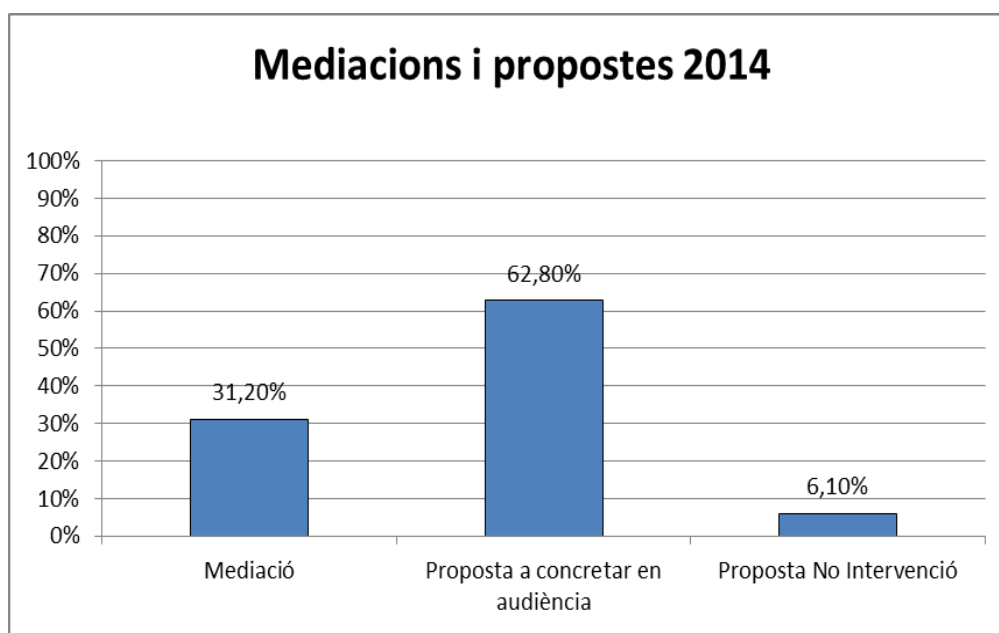
⁴⁵ Que no s'hagi d'intervenir des de la justícia, no vol dir que no s'hagi d'intervenir des dels serveis comunitaris normalitzats. Quan es detecten necessitats educatives, es realitza una derivació als recursos pertinents.

⁴⁶ Corresponen als joves per als quals la Fiscalia va sol·licitar un informe d'assessorament, a l'SMAT, tant si els fets permetien el desistiment com si no. Queden excloses les peticions a les que es va donar resposta des dels Servei de Centres i des de la Àrea de Medi Obert per estar els infractors en seguiment per alguna mesura. Aquests casos haurien fet incrementar el percentatge de propostes de mesura judicial, ja que només una part ínfima es deriva a MRM o es fa una proposta de *No intervenció*.

no intervenció i els que van ser objecte d'una proposta de mesura judicial de la LORPM.

Com es pot veure, per la majoria de casos es proposa que es continuï la via judicial i es farà la proposta de mesura oportuna en el moment del judici. Gairebé un terç dels casos participen en un procés de mediació i només en una petita part⁴⁷ es valora que no és necessària cap més intervenció des de la justícia.

Gràfic 12. Mediacions presentencials i propostes

5.2 Anàlisi

A partir de les fonts consultades i el debat del seminari es reflexiona sobre l'encaix del principi d'oportunitat, en el context de la justícia restaurativa.

Priorització del principi d'oportunitat en interès del menor

Si es té en compte a l'hora de fer les propostes de *No Intervenció* la perspectiva de la reincidència, probablement hi hauria marge per fer aquesta proposta en més casos, tenint en compte que els perfils dels *infractors*

⁴⁷ El percentatge augmenta lleugerament (fins arribar al 8,4%) si només tenim en compte la població que arriba als equips tècnics de Barcelona (que constitueix el 61,3% del total). La mitjana de les propostes de *No Intervenció* que es fan a Girona, Lleida, Tarragona i Terres de l'Ebre és només d'un 2,5%.

ocasionals no estan associats a variables de reincidència i, en molts, possiblement es dona la circumstància que s'ha produït un retret suficient per part de l'entorn o els tràmits practicats han estat ja suficients per provocar-lo.

Ara bé, aquesta possibilitat no encaixa del tot en el paradigma de la justícia restaurativa ni de la mediació com a pràctica, ja que un dels objectius fonamentals és la reparació del dany causat pel delictes, a nivell emocional, moral i material. I si l'infractor no arriba al circuit de la mediació perquè es considera que no requereix cap intervenció, la víctima queda sense possibilitats de participar en un procés reparador.

Aquesta contradicció queda reflectida en les dificultats que presenten els mediadors, com a membres de l'equip tècnic, per fer una proposta de *No Intervenció*. Tot i que des de l'SMAT (2011 i 2015) s'han elaborat criteris per potenciar l'aplicació de l'art. 27.4, des de sempre, els mediadors han prioritzat l'oferiment de la mediació malgrat que els menors compleixin les condicions per proposar *No Intervenció*. Això és així ja que la seva perspectiva inclou, de manera necessària, la víctima. Fins i tot en els casos en què no hi ha una víctima física o quan per les característiques dels fets es pot preveure que tindrà molt poca afectació, des de la perspectiva mediadora i restaurativa és difícil proposar que es tingui en compte únicament l'interès de l'infractor.

Les víctimes ocupen un lloc central i han de poder tenir accés a ser reparades, independentment de la situació de l'infractor. I si, a més de no existir aquesta possibilitat, només són informades que la Fiscalia ha decidit tancar l'expedient perquè això és el millor per a l'interès del menor infractor, poden viure de manera molt injusta la resolució del cas.

Alguns participants en el seminari argumenten, d'altra banda, que si hi ha més d'un infractor i no participen tots en el procés de mediació, la víctima no arriba a obtenir una reparació completa perquè hi pot haver aspectes que només pot aportar un infractor concret i, per tant, no pot tenir la reparació que es mereix. Això passa, de vegades, en el cas en que hi ha un infractor adult que participa en el procés i un infractor menor per al qual se li ha tancat l'expedient en virtut de l'art. 27.4. O bé quan, en un grup de menors, alguns participen en un

programa de mediació i altres no, principalment perquè no assumeixen la responsabilitat en els fets. Com que la responsabilització no és una condició necessària per proposar que no es continuï el procediment, de vegades es produeix una situació desconcertant: aquells que han reconegut en alguna mesura els fets reparen la víctima, i pot ser que per als altres, que no els han reconegut, es proposi el tancament de l'expedient.

En aquest sentit la Recomanació 10 del Llibre Blanc diu que “*el pes històric d'una justícia penal centrada en el delinqüent dificulta un posicionament més obert en relació amb la perspectiva restaurativa; per això s'ha de potenciar una major consideració i atenció a la víctima, amb objectius restauratius, tant en el conjunt del sistema de justícia com des dels mateixos programes de mediació i reparació*” (2010, p.637).

Priorització de la reparació a les víctimes

Si es tenen en compte les necessitats i el dret de les víctimes a ser reparades i es proposa sempre als infractors la participació en una mediació, queden relegats els principis d'oportunitat, d'intervenció mínima i de *diversion*, que han contribuït històricament a disminuir la xarxa de control i els efectes estigmatitzants que suposa la intervenció des de l'àmbit penal.

Alguns participants en el seminari plantegen que aquesta perspectiva implica que la mediació és concebuda com una mesura més dins de la justícia penal, amb les connotacions i conseqüències que suposa la intervenció des de justícia. S'argumenta que no necessàriament ha de ser d'aquesta manera i s'encoratja a ser creatius i sortir dels marges que tenim fixats actualment: es pot arribar de moltes maneres diferents a crear les condicions per un procés restauratiu i no té perquè estar només vinculat al sistema penal.

Es considera que des de justícia juvenil es pot continuar prioritzant el principi d'intervenció mínima i el d'oportunitat i fer-lo compatible amb que la víctima pugui ser reparada.

En el mateix sentit, també les recomanacions de *La reincidència en el Programa de Mediació i Reparació de menors*, consideren que per als joves

que presentin les característiques *d'Infractors Ocasional*s es pot proposar, sempre que la llei ho permeti, una resposta basada en la intervenció mínima. No obstant, això no hauria d'excloure els beneficis que una alternativa restaurativa pot tenir per a l'infractor, la víctima i la comunitat, i per això caldria promoure aquesta alternativa en contextos diferents del penal.

5.3 Propostes de millora

Així doncs, es conclou que es podria superar el dilema plantejat, ja que pot fer-se compatible la intervenció mínima (en base al perfil dels infractors i la baixa probabilitat de reincidència) per allunyar els menors del sistema penal i, a la vegada, fer-se efectiva la reparació a les víctimes tal i com s'espera de qualsevol sistema restauratiu.

Per aconseguir-ho es proposa, tal i com també ho fa el Llibre Blanc de manera més genèrica⁴⁸:

Sensibilitzar els professionals per què facin una proposta de *No Intervenció* en aquells casos en què ho permet la llei, des de la perspectiva de la intervenció mínima, augmentant la consciència que la mediació penal, incardinada en el sistema de justícia juvenil, forma part també del sistema penal. Per tant, s'haurien de deixar fora de la mediació penal els casos *bagatel·la* per tal de no afavorir a una extensió innecessària de la xarxa de control jurídic-penal.

Derivar els casos que quedin fora del sistema de justícia juvenil **als recursos comunitaris**, ja que la mediació penal no és l'únic programa de mediació possible. Els objectius de la justícia restaurativa es poden aconseguir també en el context de la comunitat a la qual pertanyen els infractors o les víctimes, a través dels centres i recursos de mediació comunitària, familiar i escolar.

⁴⁸ *S'hauria de prioritzar l'abordatge i resolució dels conflictes de forma propera al lloc en què es produeixen des d'una perspectiva que no estigui limitada per la connotació penal del fet. En aquest sentit, s'han d'establir els mecanismes adients que facilitin la coordinació institucional i el treball en xarxa dels diversos programes de mediació i resolució de conflictes (p.637)*

Promoure el coneixement dels centres de mediació extrajudicials i establir protocols de **coordinació institucional** que incloguin els criteris i circuits de derivació dels casos en què es proposa *No Intervenció*.

6. Aspectes metodològics

En la revisió de la metodologia de la mediació penal, Martin et al. (2010, p. 594-597) parlen dels models teòrics tradicionals de mediació: Model Harvard, transformatiu i circular-narratiu. Assenyalen que a nivell institucional no hi ha pronunciament específic del model de mediació teòric a seguir, i tampoc no es detecta una tendència dominant per part dels mediadors.

En aquest sentit, es constata que no hi ha hagut una reflexió teòrica, metodològica i conceptual sobre quin model convé aplicar en els casos de mediació penal o si cal un model nou o un de sincrètic. Això provoca que es produeixi una barreja de models de manera intuïtiva, sense prou consciència d'utilitzar-ne un o altre. Els investigadors del Llibre Blanc van detectar l'aplicació dels tres models en diferents processos i fins i tot en un mateix procés de mediació.

En funció del tipus de conflicte, de les relacions prèvies i futures entre les parts, de si la víctima és una persona física o jurídica i de quin objectiu es vol aconseguir en la mediació (concreció d'acords, reparació, restauració, apropar les vivències de les parts, etc.) es pot treballar des d'una perspectiva Harvard, transformativa o narrativa, i aplicar les tècniques corresponents a cada model.

La unificació dels criteris sobre els models de mediació augmentaria la qualitat de la pràctica, perquè el treball des d'una determinada perspectiva, té repercussions sobre com es desenvolupen els processos de mediació.

Per altra banda, la metodologia utilitzada en el programa de menors i en el d'adults és la mediació. No obstant, el *Llibre Blanc* (Martin et al, 2010) l'estudi *La reincidència en el Programa de Mediació i Reparació de menors* (Capdevila i Ferrer, 2012), *l'Avaluació del programa de mediació penal d'adults* (Tamarit, 2013), les conclusions del projecte YOVI (en premsa) i les aportacions dels participants en el seminari, aconsellen no cenyir-se únicament a la mediació i incorporar altres pràctiques restauratives, com ara el *conferencing* i els cercles restauratius, per afavorir un millor assoliment dels valors restauratius.

En la investigació *Es el conferencing una eina útil per als programes de mediació a l'àmbit penal del Departament de Justícia?* (Guardiola, Albertí, Casado, Martins i Susanne , 2012) queda palès que els mateixos mediadors, tant de l'àmbit d'adults com de menors, acusen la necessitat de poder implementar aquest tipus de pràctiques restauratives. D'aquesta manera es podrien incloure més parts que no només víctima i infractor, i també es podria donar peu a la participació de la comunitat com a afectada pel delictes.

Així doncs, queda clar que no tots els casos són adequats per a la pràctica específica de la mediació⁴⁹ i que molts es podrien beneficiar d'un enfocament més ampli que inclogués les comunitats de suport de les víctimes i dels infractors.

Els mediadors penals, tant de l'àmbit d'adults com de menors, han realitzat ja formació sobre aquestes noves metodologies. En el programa d'adults s'estan implementant de forma esporàdica versions adaptades de *conferencing* i cercles, i des de l'àmbit de menors es té com objectiu iniciar una experiència pilot de *conferencing* durant aquest any 2015. La Comunitat de mediació penal juvenil (2014) ja ha elaborat una metodologia sobre el mapatge del conflicte, per diferenciar en quins casos és adient la mediació i en quins casos es requereix un altre tipus d'intervenció.

Atès que aquestes metodologies restauratives impliquen una inversió de recursos i energia més alts, és aconsellable especificar, des del principi, quins són els criteris de selecció, quin model teòric emmarcarà la pràctica, quina metodologia s'utilitzarà i com s'avaluaran els resultats.

⁴⁹ Veure també Calvo, R. (2012) que des de la perspectiva de gestió i resolució de conflictes, considera que *l'univers de la intervenció en situacions de conflictes transcendeix el paper, sense dubte important, que pot jugar una de les eines, la mediació.*

7. La figura del mediador

Martin et al. (2010) quan analitzen la figura del mediador penal a Catalunya consideren que la formació dels actuals mediadors és elevada i amb un alt nivell de professionalitat, tant en l'àmbit de menors com en el d'adults. De fet, en les investigacions de Tamarit (2013) i de la Comunitat Mediació penal juvenil (2010), es constata que la satisfacció de les parts en relació al paper del mediador i al tracte que van rebre és molt elevada.

Atès que els programes de mediació penal han estat pioners en aquesta matèria en bona part, els mediadors penals s'han nodrit de l'autoaprenentatge que comporta l'experiència acumulada al llarg de les seves trajectòries professionals, així com de l'assistència a cursos i jornades, destacant la contribució amb els cursos de formació contínua del CEJFE. Cada cop és més freqüent que la formació dels professionals inclogui també una especialització a través de cursos de post-grau i màsters que han anat apareixent progressivament.

En l'àmbit d'adults, gestionat per una entitat externa a l'administració, la selecció dels professionals es realitza en funció de la formació i experiència que poden demostrar.

En l'àmbit de menors, de vegades, la carrera funcional i altres necessitats internes, derivades de la condició de funcionaris, han estat condicionants per poder fer una selecció que només tingués en compte l'experiència pràctica i la formació específica. No obstant això, cal dir que actualment l'esforç per què el perfil del mediador sigui altament professionalitzat és una realitat. No existeixen en l'administració places de funcionaris destinades a mediadors, al no existir tampoc una formació universitària de grau especialitzada.

Són molts els documents en els quals es fa esment a la necessitat que els serveis de justícia restaurativa siguin de qualitat i que insisteixen en la formació i experiència que els seus professionals han de tenir així com en la necessitat de desenvolupar procediments de selecció, formació i avaluació dels mediadors, i definir estàndards de competència.

Per exemple, Martin et al. (2010) especifiquen algunes habilitats i característiques que han de tenir els mediadors per a un bon desenvolupament del seu rol⁵⁰, la Directiva 2012/29/UE fa èmfasi en la necessitat que els serveis de justícia restaurativa tinguin formació adequada sobre víctimes i garanteixin que les actuacions es facin de manera imparcial, respectuosa i professional, les *guidelines* fruit del projecte YOVI (en premsa) inclou alguns estàndards i bones pràctiques per als serveis de justícia restaurativa.

Altres instruments legals internacionals com la Recomanació (99)19 del Consell d'Europa sobre la mediació en assumptes penals i la Resolució 2002/12 adoptada pel Consell econòmic i social de les Nacions Unides, que encoratja els estats membres a utilitzar uns principis bàsics per la implementació de programes de justícia restaurativa, contempnen també orientacions en la mateixa línia.

Malgrat tot, no existeix per part de les institucions responsables de garantir i gestionar la mediació penal a Catalunya, la definició de les competències, coneixements, habilitats i estàndards a seguir en la pràctica del mediador, o millor, del professional de justícia restaurativa⁵¹ que treballa en aquest àmbit.

Finalment, és important remarcar que la mediació penal i les altres pràctiques de justícia restaurativa presenten unes característiques que la diferencien d'altres intervencions (tant de mediació en altres àmbits com de les altres intervencions en matèria penal) i només la porten a terme els professionals que treballen en els equips tècnics de menors i a l'equip de mediació penal d'adults. Tenint en compte que comparteixen el marc teòric, la metodologia, les inquietuds i els dubtes, poder compartir experiències i debats suposaria un enriquitment mutu i contribuiria a capitalitzar el coneixement que es va acumulant entre els dos equips.

⁵⁰ Per exemple, neutralitat, imparcialitat, objectivitat, flexibilitat, empatia, confidencialitat, independència, respecte, formació, tolerància, capacitat per suportar ansietats, per posar-se en el lloc de l'altre. També les errades que ha de procurar no cometre (fer massa preguntes, discutir amb les parts, emetre judicis, formular massa "perquè", donar consells, amenaçar les parts, forçar la reconciliació, imposar la mediació, etc.

⁵¹ Hem vist anteriorment que s'hauria de potenciar la implementació d'altres tècniques de justícia restaurativa, i aquest moment podria ser una bona oportunitat per reflexionar i establir les competències dels professionals (facilitadors) que les han de dur a terme.

La Recomanació 13 del capítol 10 del LBMC ho explicita fent esment a la necessitat de “*promoure espais de coordinació, intercanvi i supervisió (tècnic, metodològic i pràctic) entre els programes i els mediadors de l'àmbit penal d'adults i de menors*” (2010, p. 637).

8. Sistemes d'avaluació

Fins a l'actualitat, els programes de mediació penal d'adults i de menors compten amb les memòries anuals basades en les dades estadístiques que es poden extreure de la base de dades JOVO. Es coneixen les dades sociodemogràfiques dels infractors (gènere, nacionalitat, edat, lloc de residència, formació, ocupació) i algunes de les víctimes (edat, gènere, tipus de víctima), les dades penals (tipologia dels fets delictius, derivadors, relació entre les parts) i les dades dels programes (proporció de viabilitats, resultats de la mediació, tipus de reparació), que serveixen per poder tenir un perfil descriptiu de la intervenció.

Així i tot seria convenient ampliar les dades que es registren pensant en poder incorporar de manera sistemàtica l'avaluació dels aspectes que es consideren rellevants per a la millora dels programes, com ara:

- La satisfacció de les parts⁵²
- Els efectes de la participació en un procés de justícia restaurativa sobre la disminució dels efectes de la victimització⁵³
- Les característiques de les parts que fan pensar en la necessitat d'intervencions específiques⁵⁴
- Els continguts i resultats restauratius dels programes⁵⁵
- Les dades sobre les víctimes, ja que des d'una lògica restaurativa, haurien de tenir la mateixa incidència estadística que els infractors
- L'impacte de la mediació en el sistema penal en la jurisdicció d'adults

⁵² Actualment s'està implementant de forma pilot una enquesta per avaluar la satisfacció de totes les víctimes que han estat contactades pel programa de Mediació d'adults. No s'avaluen però tots els aspectes ni tampoc els relatius a l'infractor.

⁵³ Extret de les conclusions del projecte europeu YOVI (en premsa)

⁵⁴ Ídem

⁵⁵ La Recomanació 15 del LBMC (2010) fa referència a la conveniència d'avaluar quin ha estat el resultat restauratiu de les intervencions, què és el que s'ha restaurat: les pèrdues materials, els danys emocionals, la dignitat, les relacions personals, la relació amb l'entorn i la comunitat, l'autodeterminació personal, la capacitat de decisió, etc.

Des de l'inici dels programes de mediació, s'han dut a terme diferents recerques tant sobre el programa de menors com sobre el d'adults. Algunes per part dels mateixos mediadors en el marc de projectes d'investigació del CEJFE, altres per part d'investigadors externs en el marc de projectes universitaris, altres per part de l'Àrea d'investigació Social i Criminològica del CEJFE.

És habitual que en aquestes investigacions es trobin dades no informades que dificulten l'anàlisi en profunditat dels resultats obtinguts. Per això seria recomanable ampliar, en la mesura del possible, el registre que es realitza actualment, en base a les mancances que s'han observat.

Així doncs, caldria disposar tant de mecanismes d'avaluació sistemàtica dels propis programes incorporats en la pròpia metodologia, com d'avaluacions externes i independents dutes a terme de forma sistemàtica regular.

9. Propostes de millora

A continuació es presenta una síntesi de les propostes de millora realitzades en cadascun dels apartats anteriors. Algunes d'elles són comunes tant a la jurisdicció d'adults com en la de menors ja que adopten una visió de conjunt del sistema penal, i d'altres són específiques d'una o altra jurisdicció.

9.1. Relatives a la implementació de la justícia restaurativa a Catalunya

La justícia restaurativa ha de ser un servei públic d'accés universal per a totes les víctimes i infractors, sense que es produeixi cap exclusió a priori per raó de la gravetat, la tipologia del delictes o pel lloc de residència dels afectats. Amb aquest objectiu, cal treballar a diferents nivells tal i com s'explica a continuació.

- 1. Influir en la mesura del possible en què la legislació i corresponent desenvolupament reglamentari** facin efectiu l'accés universal als programes de justícia restaurativa. Igualment, afavorir perquè les modificacions del marc legal, siguin coherents amb els principis i els objectius del paradigma restauratiu. Aquest aspecte té una clara rellevància en el sistema de justícia d'adults però també ho pot suposar en l'àmbit de menors a través de la regulació que es faci dels drets de les víctimes. Si bé Catalunya no té competències per a legislar en aquestes matèries, sí que pot compartir informació, experiència acumulada, lliçons apreses en la implementació dels propis programes, així com resultats de nombroses recerques dutes a terme per tal que, des de les instàncies competents, es puguin tenir en compte.
- 2. Fomentar les autoderivacions** fent la corresponent previsió de formació i col·laboració dels professionals implicats per a garantir que qualsevol persona immersa en un procés penal, i especialment les víctimes, rebran informació sobre els programes de justícia restaurativa.
 - Cal assegurar que totes les víctimes i ofensors rebran la informació de qualitat, neutral i de forma entenedora i accessible a les seves capacitats

i en els moments adients perquè efectivament puguin accedir al servei de justícia restaurativa per iniciativa pròpia si ells mateixos detecten la necessitat, sense haver de superar obstacles burocràtics.

- Actualment, la Llei de l'Estatut de la víctima del delictes obre oportunitats molt rellevants per a millorar l'accessibilitat a la justícia restaurativa per part de les víctimes, però el desenvolupament reglamentari que es faci de les previsions d'aquesta llei serà decisiu perquè siguin realment efectives i aplicables i no es redueixin a una mera declaració d'intencions. Cal preveure protocols per a determinar els tècnics, programes o autoritats judicials que s'han de fer càrrec d'aquesta informació i en quines fases del procés penal, així com de quina manera s'ha de proporcionar aquesta informació.
 - A l'hora de fer l'ofertament a la víctima, desenvolupar un model que integri els avantatges que el model proactiu aporta a la víctima. Així mateix, garantir que l'ofertament serà respectuós amb les necessitats de les víctimes. Això implica que d'una banda la víctima disposarà de tot el temps que necessiti per decidir sense sentir-se pressionada per a decidir en un sentit o altre. D'altra banda, ha de disposar dels serveis corresponents per a poder rebre assessorament i valorar quina opció li resulta més convenient.
3. Dur a terme estratègies de **comunicació, informació i difusió adreçades a la ciutadania en general**, per tal que estigui informada sobre la justícia restaurativa i l'existència i accés als programes de mediació en l'àmbit penal. A més de contribuir a les autoderivacions, el coneixement per part de la ciutadania facilita el canvi d'actitud dels jutges així com afavoreix que les persones de la xarxa de suport de víctima i infractor puguin donar suport a les parts directament implicades quan hi participen. A banda de recórrer als mecanismes més freqüents com els pòsters o díptics, cal incorporar altres vies com ara elaborar material audiovisual a partir de testimonis de casos resolts amb èxit, entrevistes a programes de ràdio, incloure el tema en programes i sèries de televisió, obres de teatre, documentals, notícies.

4. Formar als professionals mediadors perquè disposin d'un ventall més ampli de metodologies i pràctiques restauratives.

- Incorporar habilitats i coneixements per poder emprar eines del *conferencing*, *Family Group conferencing*, cercles o trobades entre víctimes i ofensors. Preparar als mediadors amb els coneixements i destreses necessaris per atendre a víctimes i ofensors de tots els tipus delictius i per poder dissenyar processos restauratius a la mesura del cas, sigui greu, lleu, de violència de gènere, contra la vida o la llibertat sexual. Poder oferir a les víctimes qualsevol mitjà de participació, carta, video/audio, etc...
- En la mateixa línia, tant des de mediació d'adults com des de mediació de menors, caldria disposar de recursos tècnics per oferir una resposta restaurativa a les víctimes en aquells casos en els què el seu ofensor no vol participar. Igualment també per als infractors que volen mediació quan la seva víctima no vol participar. Existeixen experiències amb solvència en altres països de grups de víctimes que comparteixen la seva experiència de victimització o bé trobades entre víctimes i ofensors, que si bé no estan vinculats pel seu delicte, si els uneix la necessitat d'entendre, de ser escoltats, d'escoltar i de reparar arran d'una experiència delictiva.

5. Revisar i introduir mecanismes per garantir un equilibri efectiu dels rols de la víctima i l'infractor en els programes de mediació, tant de menors com d'adults, especialment per donar una millor atenció a la víctima. És fonamental establir els mecanismes perquè el contacte amb el mediador sigui en sí mateix una experiència positiva i maximitzar les possibilitats de les víctimes han tingut l'oportunitat de ser escoltades i decidir aspectes importants en el procés. Les iniciatives recentment implementades el projecte pilot d'Atenció a les víctimes de menors infractors així com els canvis metodològics de contactar primer a la víctima, són pas endavant significatiu en aquesta direcció.

6. Dissenyar i implementar **mecanismes d'avaluació externs i independents** que incloguin tots els aspectes possibles relatius a la qualitat de la pràctica, l'impacte en les víctimes i ofensors, en el sistema penal així com també la satisfacció de les parts i els continguts restauratius dels programes. Aquests mecanismes d'avaluació han d'implementar-se de forma periòdica i regular en el temps.
7. Promoure espais de **reflexió i d'intercanvi d'experiències entre els equips de mediació d'adults i de menors** per tal de generar nou coneixement i compartir les experiències i inquietuds tècniques.
8. Dissenyar un **perfil de competències**, habilitats que ha de tenir un mediador penal per tal que els processos de selecció i de formació continua els tinguin en compte i permetin avaluar la qualitat de les intervencions que realitzen.
9. Clarificar a nivell metodològic des de **quins models teòrics de mediació**, (i de les altres pràctiques de justícia restaurativa que s'implementin) es treballa per cada tipus de conflicte i quines són les tècniques més adequades per a determinats casos.

9.2. Relatives a la justícia restaurativa en l'àmbit d'adults

1. Dissenyar mecanismes **difusió, informació i formació** per a jutges, fiscals, advocats, personal de l'oficina judicial, tècnics de l'EAT, OAV, MPA, policia, Equips de Tractament penitenciari i serveis afins, de forma sistemàtica i regular per garantir que independentment dels canvis de titularitat del càrrec o lloc, tothom estigui informat dels següents aspectes:
 - Marc legal de la mediació i diferents preceptes a utilitzar per a derivar i per a recollir un resultat positiu del procés de mediació en el procés penal.
 - Passos a seguir per a dur a terme la derivació i com operar mentre s'està duent a terme el procés de mediació. Detallar quines són les vies de comunicació amb el programa de mediació, i com es rebrà el resultat del procés de mediació. La informació en aquest sentit s'ha de

proporcionar de forma detallada i adequada a cada col·lectiu de professionals per tal que efectivament resolgui qualsevol possible dubte.

- Assegurar que la informació i formació permet una millor comprensió del què és la justícia restaurativa i els seus objectius de manera que els agents derivadors entenguin el què un procés restauratiu aporta a víctima, infractor, les persones del seu entorn i al conjunt del sistema penal. Així els continguts han d'incloure aspectes tòrics i especialment, resultats de la recerca sobre els beneficis de la justícia restaurativa per a la víctima i per a l'infractor. A partir d'una visió més completa i ajustada dels objectius i beneficis de la justícia restaurativa, podran donar-li un sentit i entendre de quina manera contribueix al desenvolupament de les respectives funcions i obligacions com a jutges, fiscals, advocats, tècnics de l'OAV, MPA, Equips de Tractament o policia, entre d'altres.
 - Sobre aquesta base, podran integrar els criteris restauratius en l'exercici de les seves funcions i a l'hora de decidir sobre l'expedient o cas, podran detectar quan pot ser oportú derivar el cas a mediació pensant en la víctima i la possibilitat de responsabilitat de l'infractor (enlloc de decidir en funció de la desjudicialització, l'alleugeriment de feina o el principi de retribució del Dret Penal, que comporten exclusions a priori).
 - Tots aquests continguts i objectius de la informació i formació, s'han d'organitzar de forma que siguin rellevants per a cada grup o col·lectiu de professionals o tècnics. Cal dissenyar materials, cursos, seminaris, visites que realment s'ajustin a les necessitats i interessos dels diferents grups i els continguts també han de ser el més individualitzats possibles per tal que responguin a les diferents realitats i preocupacions amb les que cada grup es troba quan es planteja derivar casos a mediació.
2. Instituir **grups de treball multidisciplinaris** on es produeixi la col·laboració dels diferents operadors, jutges, fiscals, tècnics de l'OAV, MPA, Equips de Tractament, policia, mediadors entre d'altres, per tal de dissenyar protocols de derivació ajustats a les realitats i necessitats de tots i puguin funcionar eficaçment. Aquests grups de treball han d'existir de forma permanent com

espai d'anàlisi i millora així com a espai de debat i deliberació que permet resoldre dificultats i preocupacions que puguin anar sorgint per garantir l'adequada implementació dels programes de justícia restaurativa en el llarg termini tot superant els canvis que es poden produir a nivell legislatiu o logístic.

3. Crear protocols de derivació i devolució d'informació sobre els casos, que siguin clars, àgils i eficients per als diferents operadors: jutges, fiscals, tècnics de l'OAV, EAT, Equips de Tractament, MPA i mediadors de menors entre d'altres.

- Dissenyar-los de forma específica per a cada grup, col·lectiu professional o programa en col·laboració amb representants de cada col·lectiu en el marc de grups de treball o grups assessors que després mantinguin l'espai de deliberació, seguiment i millora.
- És important que els tràmits a seguir per a fer la derivació, el seguiment i incorporació del resultat de mediació a la pròpia tasca, no suposin una excessiva càrrega de feina.
- També és fonamental que es prevegin vies de comunicació fluida i fàcil entre jutges, fiscals, advocats, tècnics de OAV, tècnics de Tractament o qualsevol altre agent derivador, i el programa de mediació penal.
- Desenvolupar materials on els aspectes pràctics del protocol quedin reflectits de forma detallada i entenedora i constitueixin una eina fàcil de consultar.

4. Reforçar la capacitat del programa de mediació

- Preveure mecanismes perquè el programa de mediació pugui derivar i adreçar víctimes i infractors als serveis que necessitin, ja sigui com a acompanyament al procés restauratiu o bé com a intervenció preferent. Això implica crear xarxa i relacions de col·laboració amb diferents serveis i programes.

- Desenvolupar mecanismes per fer possible una intervenció restaurativa per als ofensors que han comès delictes contra bens jurídics supraindividuals (interessos difosos o abstractes). Es planteja si no tindria sentit articular una relació entre el Programa de Mediació i Reparació Penal i Mesures Penals Alternatives atès que els treballs en benefici a la comunitat estan precisament basats en la necessitat de donar una resposta constructiva a un comportament infractor però que no ha causat víctimes identificables.
5. Preveure i proporcionar la **dotació pressupostària i els mecanismes i processos d'implementació necessaris** per tal que les propostes anteriors esdevinguin efectives. Això inclou tant l'organització i seguiment dels grups de treball, dissenyar i dur a terme estratègies de difusió, formació d'operadors jurídics i mediadors, així com la dotació i distribució geogràfica de mediadors necessària per a donar cobertura a tot el territori de la comunitat autònoma de forma homogènia, tal i com passa a la jurisdicció de menors. Cal analitzar bé el marc legal que es dibuixa arran de les recents reformes laborals i les realitats dels diferents territoris i professionals per poder fer una previsió ajustada i eficient. Els jutges, fiscals, advocats i ciutadans residents en qualsevol partit judicial han de tenir igualtats d'oportunitats per fer ús, ser informats i accedir als programes de justícia restaurativa que s'implementin.

9.3. Relatives a la justícia restaurativa en l'àmbit de justícia juvenil

1. Oferir la possibilitat d'un procés restauratiu a tots els infractors

Els factors associats a la reincidència han de ser tinguts en compte a l'hora de dissenyar les intervencions restauratives adreçades als menors i les seves víctimes, però s'ha d'oferir la possibilitat d'un procés restauratiu a tots els infractors, per tal que tots els afectats pel delicte tinguin l'oportunitat de decidir com abordar les conseqüències que ha tingut. Això no significa que necessàriament la mediació i la justícia restaurativa ha de suposar una via

alternativa al procediment judicial, sinó que pot ser també com a complement d'altres intervencions en el cas de menors que presenten un risc de reincidència alt.

Per tant, s'ha de fer l'oferiment de la mediació des d'una **perspectiva transversal** o global que no la limiti a una intervenció per a determinats perfils ni amb l'únic objectiu de la desjudicialització.

2. Sensibilitzar als tècnics d'execució per tal de millorar el seu coneixement dels principis i objectius de la justícia restaurativa i que puguin entendre com pot encaixar un procés restauratiu en la seva intervenció, en els casos que tenen en seguiment i reincideixen. Es podrien promoure jornades de formació i intercanvi d'experiències entre els tècnics d'execució i els mediadors, que contribuïssin a un apropament entre els professionals i a una reflexió conjunta sobre la intervenció restaurativa en infractors difícils, bé sigui com a via alternativa o complementària al procediment judicial.

3. Revisar i tornar a posar en marxa el Programa de Mediació i Reparació en fase d'execució que es va dissenyar en l'àmbit de menors, que considera la mediació com un dels components del tractament més intensiu i complet que els menors que estan en mesura necessiten. Això implica contemplar també la possibilitat d'oferir la mediació en els casos complexos, als menors reincidents o bé en aquells casos en que ja es va oferir inicialment i no va ser viable perquè el menor no va voler o per altres motius, atès que en aquesta fase més avançada poden haver variat les condicions o fins i tot els tècnics d'execució de mesures poden haver treballat la predisposició a reparar del menor i la seva preparació.

Prèviament es podria promoure un grup de treball entre mediadors, tècnics d'execució, jutges i fiscals de menors i responsables de la DGEPCJJ per tal d'establir els criteris, els protocols de derivació i debatre l'encaix de la justícia restaurativa en l'execució de la sentència. Aquest grup de treball podria reunir-se periòdicament per analitzar conjuntament els casos que siguin derivats i treballar sobre les dificultats que vagin sorgint.

4. Equilibrar l'abordatge de l'infractor i la reparació a la víctima

- **Revisar els criteris d'accés al programa quan es plantegi com una via alternativa a la via judicial**

Tot i que es considera que no s'ha de limitar l'accés a la justícia restaurativa en funció de la probabilitat de reincidència, s'ha de trobar l'equilibri entre l'abordatge dels factors de risc que presenten alguns infractors, i la reparació a la víctima. Si no es treballen els factors de risc, és possible que certs menors continuen reincidint, perquè la mediació no és una solució miraculosa, i les mateixes víctimes desitgen que els infractors puguin deixar de ser-ho. Així doncs, a més d'oferir la possibilitat de reparar la víctima s'han de dissenyar intervencions adreçades a l'infractor, tenint en compte el numero d'antecedents en la seva trajectòria, l'edat, la formació, i els factors de risc:

- En el cas que siguin infractors primaris o fins a 2 antecedents, seria adient oferir la mediació com a primera resposta, però introduir de manera sistemàtica mecanismes complementaris a la mediació si tenen 14 o 15 anys o no han assolit la primària, com ara la realització d'activitats educatives o reparadores i la derivació a recursos de la xarxa social.
- En el cas d'infractors que tenen entre 3-5 antecedents, cal fer una valoració individualitzada abans de decidir que la mediació sigui alternativa a la via judicial, és a dir que serà la única resposta que se'ls oferirà des de la justícia. Per això, seria convenient que s'elaborés un informe d'assessorament que permeti conèixer els factors de risc i de protecció que presenten i en funció de la situació, valorar si és millor que la resposta sigui únicament des de la justícia restaurativa o es necessiten també altres intervencions de les que contempla la LORPM.

- **Contemplar la mediació com a complement d'altres intervencions penals**

En el cas d'infractors que tenen més de 5 antecedents així com amb els infractors en els que es detecten elements alts de risc de reincidència, i no tinguin cap mesura imposada per altres fets, cal proposar una intervenció per la via judicial i oferir igualment la possibilitat de reparar la seva víctima, com a dos actuacions complementàries. Aquesta reparació podria ser en fase presentencial, si es valora que l'infractor està preparat, o en fase d'execució en el cas que necessiti millorar algunes capacitats necessàries per poder participar en un procés de justícia restaurativa.

- **Fer compatible el principi d'oportunitat i la desjudicialització amb la reparació a la víctima**

Es desitjable fer compatible la intervenció mínima (en funció del perfil dels infractors i la baixa probabilitat de reincidència) per allunyar els menors del sistema penal amb la reparació a les víctimes. Tant víctimes com infractors han de poder tenir accés a una solució restaurativa, si així ho desitgen, encara que no sigui a través de la mediació penal. Per aconseguir-ho, es podrien emprendre les següents accions:

- **Sensibilitzar els professionals** per què facin una proposta de *No Intervenció* en aquells casos en què ho permet la llei, des de la perspectiva de la intervenció mínima, augmentant la consciència que la mediació penal, incardinada en el sistema de justícia juvenil, forma part també del sistema penal. Per tant, s'haurien de deixar fora de la mediació penal els casos *bagatel·la* per tal de no afavorir a una extensió innecessària de la xarxa de control jurídic-penal.

- **Derivar els casos** que quedin fora del sistema de justícia juvenil **als recursos comunitaris**, ja que la mediació penal no és l'únic programa de mediació possible. Els objectius de la justícia restaurativa es poden aconseguir també en el context de la comunitat a la que pertanyen els

infractors o les víctimes, a través dels centres i recursos de mediació comunitària, familiar i escolar.

- Promoure el coneixement dels centres de mediació extrajudicials i establir protocols de **coordinació institucional** que incloguin els criteris i circuits de derivació dels casos en què es proposa *No Intervenció*

5. Avaluar sistemàticament la taxa de reincidència en les intervencions restauratives

Seria bo que de manera periòdica i sistemàtica s'estudiés la reincidència dels infractors que participen en el programa de mediació i reparació i les altres intervencions restauratives que es puguin dissenyar, igual que es fa en les altres intervencions des de justícia juvenil. Això permetria conèixer l'eficàcia que tenen de manera propera a la seva implementació i plantejar canvis i millores en la metodologia, o en altres aspectes que es detectin, per tal d'anar millorant el potencial de la justícia restaurativa a l'hora de disminuir la reincidència.

En el mateix sentit, s'haurien de dissenyar i implementar sistemes de registre de les dades rellevants per a l'avaluació del programa i per a les recerques futures, que permetin conèixer els perfils dels infractors i de les víctimes que participen en els processos de justícia restaurativa.

10. Documentació bibliogràfica

- Aertsen, I. (2006). The intermediate position of restorative justice: the case of Belgium, a Aertsen, I., Daems, T. and Robert, L. *Institutionalizing Restorative Justice*, Willan Publishing, Cullompton, pp. 68-92
- Amat, E., Cruz, E., Delgado, P., Díaz, M., González, V., López, S., Molina, L., Montes, A., Moreno, S. i Vinuesa, R. (2010). *Els menors i la violència contra la parella. Aproximació a les característiques psicològiques, sociodemogràfiques i judicials de les dues parts implicades*. Ajuts a la investigació 2010. CEJFE. Edició en PDF. Recuperat a http://justicia.gencat.cat/web/.content/documents/arxiu/sc_3_173_11_cat.pdf
- Blanch Serentill, M., Arronis Camps, O. i Cañamares Sanz, A. (2013). *Prestacions en benefici de la comunitat i realització de tasques socioeducatives en justícia juvenil: Perfils dels joves i la seva reincidència*. Ajuts a la investigació 2012 del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Edició en PDF. Recuperat a http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/prestacions_benefici_comunitat.pdf
- Blanch Serentill, M., Cañamares Sanz, A., Domínguez Reig, G., Capdevila Capdevila, M. i Ferrer Puig, M. (2012). *Taxes de reincidència 2011 de justícia juvenil: Actualització de la taxa de reincidència dels joves sotmesos a mesures de llibertat vigilada i internament*. Àrea d'Investigació Social i Criminològica del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Edició en PDF. Recuperat a http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/taxes_reincidencia_2011_jj.pdf
- Bolívar Fernandez, D. (2012). *Victim-offender mediation and victim's restoration: a victimological study in the context of restorative justice*, PhD Dissertation. Leuven Katholieke Universiteit

- Bolívar Fernandez, D. (2013). For whom is restorative justice? A mixed-method study on victims and (non-) participation. *Restorative Justice*. Hart Publishing Ltd. () nr.1 , pp. 190-214 , ISSN 2050-472.
- Bradshaw, W., Roseborough, D. i Umbreit, M.S. (2006). The Effect of Victim Offender Mediation on Juvenile Offender Recidivism: A Meta-Analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, 24 (1). DOI: 10.1002/crq.159
- Capdevila Capdevila, M., Ferrer Puig, M. i Luque Reina, E. (2005). *La reincidència en el delictes en la justícia de menors*. Àrea d'Investigació Social i Criminològica del CEJFE. Recuperat a http://justicia.gencat.cat/web/.content/documents/arxius/doc_10245043_1.pdf
- Capdevila, M. i Ferrer, M. (2012). *La reincidencia en el Programa de Mediación y Reparación de Menores*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Comunitat Mediació penal juvenil, Barcelona. Recuperat a http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Home/%C3%80mbits/Formaci%C3%B3,%20recerca%20i%20docum/Recerca/Cat%C3%A0leg%20d'investigacions/Per%20ordre%20cronol%C3%B2gic/2011/reincidencia_programa_mediacio/reincidencia_program_mediacio_sencer_cast.pdf
- Calvo Soler, R. (2012) *Del alcance de la mediación*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Programa Compartim de Gestió del Coneixement. Presentat a la VII Jornada de Mediació i Prevenció Comunitària, Els escenaris del diàleg. Recuperat a http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/ambits/formacio__recerca_i_docum/biblioteca_i_publicacions/publicacions/materials_de_jornades/jornades_formacio_d_acces_lliu/vii_jorn_prev_medi15112012/alcance_mediacion_raulcalvo.pdf
- Casado Coronas, C. (2008). *Restorative justice: an agenda for Europe. Supporting the implementation of restorative justice in the South of Europe*. European Forum for Restorative Justice v.z.w. Recuperat a http://www.euforumrj.org/assets/upload/Going_South_Report.pdf

Comunitat Mediació penal juvenil [CMpj] (2010). *Valoració de la mediació penal juvenil per part de víctimes i infractors*, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Barcelona.

Comunitat Mediació penal juvenil [CMpj] (2014). *El Mapatge del conflicte. Teoria i metodologia. Aplicació pràctica en la justícia juvenil*. Programa Compartim 11.CEJFE. Edició en PDF Recuperat a http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/publicacions_per_temes/execucio_penal_i_justicia_juvenil/pg11_mapatge_conflicte_jj.pdf

Corbalán Olivert M. i Moreno Gálvez, M.A. (2013). *Reincidencia y mediación en menores*. Barcelona: Bosch Editor

Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil [DGEPCJJ] (2013). *Dades estadístiques extretes de la base de dades JOVO*. Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

Drost, L., Haller, B., Hafinger, V., van der Kooij, T., Lünemann, K., Wolrthuis, A. (2015). *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence. Best practice examples between increasing mutual understanding and awareness of specific protection needs. Comparative Report*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Fellegi, B. (2005). *Meeting the Challenges of Implementing Restorative Justice in Central and Eastern Europe. Final Report of the AGIS project JAI/2003/AGIS/088*. European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice v.z.w. Recuperat a www.euforumrj.org

Guillamat, A., Soria, M.A. (2007). *Mediació Penal Adulta i Reincidència*, Documents de Treball. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Recuperat a <http://www20.gencat.cat/portal/site/Justicia/menuitem.6a30b1b2421bb1b6bd6b6410b0c0e1a0/?vgnnextoid=298d99b65f187110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=298d99b65f187110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>

- Jacobson, J. i Gibbs, P. (2009). *Making amends. Restorative youth justice in Northern Ireland*. London: Prison Reform Trust.
- Latimer, J., Dowden, C., Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis., *The Prison Journal* Vol. 85 No. 2, 127-144. DOI: 10.1177/0032885505276969. Recuperat a http://www.d.umn.edu/~jmaahs/Correctional%20Assessment/rj_meta%20analysis.pdf
- Laxminarayan, M. (2014). *Accessibility and Initiation of Restorative Justice*. Final Report of Project JUST/2011/JPEN/AG/2968. European Forum for Restorative Justice, Leuven. Recuperat a www.euforumrj.org
- Marshall, T. (1999). *Restorative justice: An overview*. London: Home Office, Research Development and Statistics Directorate
- Martin, J., Cano, F. i Dapena, P. (2010). Justícia reparadora: mediació penal per adults i juvenil' a Casanovas, P., Magre, J. i Lauroba M.E. (dirs). *Llibre Blanc de la Mediació a Catalunya*. Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Recuperat a <http://www.llibreblancmediacio.com/phpfiles/public/lLibreBlancDownloadContent.php> http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/Publicacions/libres%20fora%20colleccio/Libro_blanco_mediacion.pdf
- McCold, P., Wachtel, B. (1998). *Restorative Policing Experiment Summary: The Bethlehem Pennsylvania Police Family Group Conferencing Project*. Recuperat a http://www.iirp.edu/article_detail.php?article_id=NDY0
- Miers, D. and Aertsen, I. (eds.) (2012). *Regulating Restorative Justice* Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt.
- Pali, B. and Pelikan, C. (2010). *Building Social Support for Restorative Justice: Media, Civil Society, and Citizens*. European Forum for Restorative Justice, Recuperat a www.euforumrj.org

- Robinson, G. i Shapland, J. (2008). Reducing recidivism. A Task for Restorative Justice? *British Journal of Criminology*, 48, 337-358. DOI:10-1093/bjc/azn002
- Servei de Mediació i Assessorament Tècnic (2011 i 2015). *Document sobre la no intervenció en el marc de l'article 27.4 de la Llei 5/2000*. Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil. Departament de Justícia. Octubre 2011. Document intern.
- Servei de Mediació i Assessorament Tècnic (2014). *Projecte pilot d'atenció a víctimes de menors infractors*. Document intern.
- Servei de Mediació i Assessorament Tècnic (2014). *Actuacions desde l'SMAT per millorar la resposta presentencial en els joves que tenen diversos expedients oberts a la jurisdicció de menors*. Document intern.
- Sherman, L. W. i Strang, H. (2007). *Restorative Justice: The Evidence*. London, The Smith Institute. Recuperat a <http://www.smith-institute.org.uk/file/RestorativeJusticeTheEvidenceFullreport.pdf>
- Strang, H. (2013). *Victims and Restorative Justice: What do we know from international research evidence?* Presentation at the 'Restoring the Balance' Conference, Oxford, November 2013.
- Tamarit Sumalla, J. M, Villacampa Estiarte, C. i Filella Guiu, G. (2008). *Informe sobre l'atenció a les víctimes per part del sistema penal a Catalunya*. Universitat de Lleida.
- Tamarit Sumalla, Josep M. (2013). *Avaluació del programa de mediació penal d'adults del Departament de Justícia*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Recuperat a: http://justicia.gencat.cat/ca/ambits/formacio_recerca_documentacio/recerca/cataleg_d_investigacions/per_ordre_cronologic/2014/avaluacio-del-programa-de-mediacio-penal-dadults-del-departament-de-justicia-de-catalunya-2014/

- Vall Rius, A. (2012). "Restorative justice in Spain: Criminal legislation affecting juveniles and adults" in Miers, D. and Aertsen, I. (eds.) *Regulating Restorative Justice*. –verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt, pp. 344-382.
- Van Camp, T. (2013). *Do victims of violent crime prefer a proactive or a protective approach to the offer of restorative justice?* Presentation at the conference *Restoring the Balance* organized in Oxford. [Recuperat a http://www.thamesvalleypartnership.org.uk/cccr/resources/past-events?ccc=restorative-justice](http://www.thamesvalleypartnership.org.uk/cccr/resources/past-events?ccc=restorative-justice)
- Van Garsse, L. (2007). *Restorative justice: a right or a favour?*. Paper presented at the Seminar *Restorative justice in Europe: needs and possibilities*, organized by the European Forum for Restorative Justice. Lisbon.
- Ward, T., Fox, K.J., i Garber, M. (2014). Restorative justice, offender rehabilitation and desistance. *Restorative Justice: An International Journal*, vol. 2, 24-42. DOI: <http://dx.doi.org/10.5235/20504721.2.2.24>
- Wemmers, J-A i Van Camp T. (2011) *The offer of restorative justice to victims of violent crime: should it be protective or proactive? Final report CICC*, Montreal, Université de Montreal. Recuperat a <https://depot.erudit.org/bitstream/003511dd/1/Rapport%20de%20recherche%20n4%20Wemmers%20Final.pdf>
- YOVI (en premsa) *EU Guidelines for Victims' participation in Restorative Justice processes in Juvenile Justice systems*. Document provisional elaborat en el marc del projecte europeu Models Integrats de Justícia Restaurativa per a Víctimes i Joves (YOVI), finançat per la Direcció General d'Interior, Programa de Prevenció i Lluita contra el Delicte, Comissió Europea. Properament accessible a www.YOVI.EU

Documentació jurídica

Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores. Boletín Oficial de las Cortes Generales del 3 de enero de 2000. Núm.11, pp. 1422-1441. Recuperat a <http://www.boe.es/boe/dias/2000/01/13/pdfs/A01422-01441.pdf>

Circular 9/2011 sobre criterios para la unidad de actuación especializada del Ministerio Fiscal en materia de Reforma de menores. Recuperat a https://www.fiscal.es/fiscal/PA_WebApp_SGNTJ_NFIS/descarga/circular_9-11_reforma_de_menores.pdf?idFile=fc646370-1576-4296-a98b-3e8f30f0153a

Directiva 2012/29/UE del Parlamento Europeo y del Consejo de 25 de octubre de 2012 por la que se establecen normas mínimas sobre los derechos, apoyo y protección de las víctimas de los delitos, y por la que se substituye la Decisión marco 2001/220/JAI. Diario Oficial de la Unión Europea del 14.11.2012. L 315/57. Recuperat a <http://www.boe.es/doue/2012/315/L00057-00073.pdf>

Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. Boletín Oficial de las Cortes Generales del 31 de marzo de 2015. Serie I, Núm. 77, pp 27061 - 27176. Recuperat a <http://www.boe.es/boe/dias/2015/03/31/pdfs/BOE-A-2015-3439.pdf>

Ley 4/2015, de 27 de abril, del Estatuto de la víctima del delito. BOE Núm. 101, de 28 de abril de 2015, pp. 36569 – 36598. Recuperat a http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-4606